

Hållbar utveckling i läromedel för F-3

En kvalitativ studie med ett samhällsvetenskapligt perspektiv

Av: Nina Johanen

Handledare: Fredrika Björklund

Södertörns högskola | Institutionen för kultur och lärande

Kandidatuppsats 15hp

Samhällsvetenskap | Vårterminen 2017

Programmet för Grundläro-utbildning med interkulturell profil med inriktning mot förskoleklass och årskurs 1-3, 240hp

Abstract

English title: Sustainable development of teaching materials for the grades F-3 - A study with a social science perspective

Author: Nina Johanen

Supervisor: Fredrika Björklund

Program: Basic Teacher education with intercultural profile for the preschool and grades 1-3

Term: Spring 2017

The purpose of this paper is to examine the contents of textbooks texts on sustainable development for pupils in preschool and grades 1-3, from a social science perspective. Based on the study's purpose, the following questions have been formulated:

- How does one define sustainable development and what room do the social dimensions have (social and economic) in relation to the ecological?
- How is the moral message of the textbooks portrayed and which didactic tools are being used to bring this message to life?
- How are the different social orders portrayed in relation to gender and culture in teaching materials on sustainable development?

The three selected teaching materials have been analysed using qualitative content analysis which means that the text of the textbooks are picked into smaller parts to create an understanding of the bigger picture. The text is broken down into meaningful units to illustrate how various aspects of society are emphasized when talking about sustainable development. Meaning units are summarized in the analysis to be interpreted in relation to the purpose of the study, issues and theories. The theories are the three dimensions, moral, didactic tools and intersectionality. These theories are used to examine the scope instructional material gives to the three dimensions, the moral and didactic tool are used to impart knowledge on sustainable development and intersectionality to examine how social orders appears in the textbooks. The results show that the ecological dimension is given the most space in the textbooks and the social dimension is given space in relation to the ecological dimension. One of the didactic tools that appear in the text is compassion; the didactic tools have a moral undertone in a way that the author wants to convey morals of sustainable living. It is a noticeable social arrangements in terms of gender differences in the text books, these differences can lead to a lack of human rights, which in turn may hamper the social dimension.

Keywords: Sustainable development, content analysis, morality, education, gender

Nyckelord: Hållbar utveckling, innehållsanalys, moral, didaktik, genus

Innehållsförteckning

1. Inledning och bakgrund.....	4
1.3. Läroplan.....	6
2. Syfte och frågeställningar	7
3. Tidigare forskning.....	7
4. Teoretiska perspektiv.....	9
4.1. Tre dimensioner av hållbar utveckling	9
4.2. Moral och didaktiska perspektiv på läromedel.....	12
4.3. Genus.....	14
5. Material och metod	16
5.1. Validitet och reliabilitet	18
5.2. Urval och avgränsningar	18
5.3. Håll Sverige rent.....	19
5.4. Grön Flagg.....	19
5.5. Läromedel.....	20
6. Resultat och analys.....	25
6.1. Meningsbärande enheter inom tre dimensioner av hållbar utveckling	25
6.2. Meningsbärande enheter inom moral och didaktiska verktyg.....	29
6.3. Meningsbärande enheter inom sociala ordningar	35
7. Diskussion och slutsats.....	39
7.1. Didaktiska implikationer.....	40
7.2. Vidare forskning	41
8. Litteraturlista.....	42

1. Inledning och bakgrund

UNESCO är en förkortning på det engelska namnet United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, en organisation för utbildning som bildades år 1945, vars syfte är att verka för fred. En av organisationens prioriteringar är att utbilda för hållbar utveckling, med målet att skapa en värld med lösningar på världens ekonomiska, sociala och miljömässiga utmaningar genom utbildning som lär ut värderingar, beteenden och livsstilar (UNESCO 2016). Teman som är aktuella inom hållbar utveckling är bland annat fred, demokrati, etik, lokalt och globalt ansvarstagande samt jämställdhet med mera. Nedskräpning är ett av de problem som samhället står inför vars konsekvenser är betydligt större än de flesta är medvetna om. Mänskligheten har under många år orsakat förändringar som har lett till en ohållbar utveckling. De lång- och kortsiktiga konsekvenserna som orsakas av individers ställningstaganden till situationer bör belysas för att skapa en medvetenhet hos mänskligheten, denna medvetenhet kan i sin tur leda till förändringar. Det hållbara handlandet bör ske både på lokal och global nivå, därmed är samarbetet inom hållbar utveckling av stor betydelse. Det internationella samarbetet ska enligt Unesco stärka bandet mellan olika samhällen och ge varje elev möjlighet till förutsättning för en hållbar utveckling. *Unesco* skriver att:

"Sustainable development cannot be achieved by technological solutions, political regulation or financial instruments alone. We need to change the way we think and act. This requires quality education and learning for sustainable development at all levels and in all social contexts" (UNESCO, 2014).

Utbildning är betydelsefull för att nå en förändring i vårt sätt att tänka och handla hållbart, därmed ligger ansvaret på skolan. Vid FN:s toppmöte om hållbar utveckling i Johannesburg år 2002 betonades att "lärande för hållbar utveckling ska vara integrerad i hela läroplanen och inte utgöra ett separat ämne" (SOU 2004, s.104). Detta ställer särskilda krav på läromedlen om hållbar utveckling. Men hur framställs hållbar utveckling i läromedlen för grundskolan? Hur belyser man kunskap om hållbar utveckling i läromedlen för att skapa ett samhälle med medvetna individer, som kan ta ansvar och göra val som är hållbara i längden? I läroplanens mål framgår det tydligt att skolan bland annat ska ansvara för att varje elev efter genomgången grundskola "har fått kunskaper om förutsättningarna för en god miljö och en hållbar utveckling" (2011, s.14). Det framgår även att människor står inför möjligheter och problem som är kopplade till bland annat samhällsutveckling och globalisering, dels att "kunskaper om samhället kan ge oss verktyg så att vi kan orientera oss och ta ansvar för vårt handlande i en komplex värld" (Läroplan, s.199 2011/2016). Förutsättningar för en hållbar

utveckling beror på vilket samhälle vi lever i samt vilka attityder och kunskaper vi skapat i till exempel skolan. På så sätt har skolan en viktig roll att förmedla insikter för ansvaret som varje individ bär.

För att nå en hållbar samhällsutveckling är det av stor vikt att överföra kunskap om hållbar utveckling och dess delar redan i tidig ålder samt försöka ge eleverna förutsättningar att omfatta perspektivet med hjälp av en helhetsbild. Persson och Persson (2015) hävdar i boken *Hållbar utveckling – människa, miljö och samhälle* att kommunernas arbete med hållbar utveckling ska leda till engagemang hos samtliga medborgare och i detta sammanhang spelar skolan en central roll. ”Yngre människor är kreativa och har oftast ett öppet sätt mot omvärlden vilket gör att de har lätt för att lära och tänka i nya banor” (Persson och Persson 2015, s.16). Författarna menar att yngre människor har lätt för att lära och tänka i nya banor samt är kreativa och har oftast ett öppet sätt mot omvärlden, därmed ställs ”stora krav på nytänkande och uppfinningsrikedom i samhället” (Persson och Persson 2015, s.14-15). Genom att engagera elever i frågor om hållbar utveckling i sin helhet redan i tidig ålder, kan man skapa en förståelse för samhället och omvärlden. I läroplanen står det skrivet under centralt innehåll att undervisning i de samhällsorienterade ämnena ska behandla bland annat miljöfrågor utifrån elevens vardag och syfta till att ”eleven utvecklar kunskaper om hur individen och samhället påverkar varandra” (Läroplan 2011/2016, s.199). Ett omfattande program för hållbar utveckling hos barn i tidig ålder kan vara en utgångspunkt för att förstå människans och samhällets påverkan på naturen. Samhället är en viktig komponent i hållbar utveckling, därmed kommer denna studie förankras i ämnet samhällskunskap för att belysa samhällsvetenskapliga perspektiv.

Samhällsvetenskapliga perspektiv omfattar bland annat aspekter som sociala ordningar, lag och rätt, globalisering, etik, mänskliga rättigheter, genus och jämställdhet med mera. Somliga perspektiv kan användas för att skapa en förståelse för delar av hållbar utveckling som till exempel de tre dimensionerna; nämligen den *sociala*, *ekonomiska* och *ekologiska*. De tre dimensionerna av hållbar utveckling syftar till och omfattar mänskliga rättigheter, hälsa, makt, värden, social välfärd, normer, ekonomi, ekosystemet med mera. Syftet med undervisningen i samhällskunskap är bland annat att eleverna ska utveckla en förståelse för jämställdhet, levnadsvillkor, mänskliga rättigheter och demokratiska arbetssätt (Läroplan 2011). Därmed ska studien syfta till att förankra de tre dimensionerna av hållbar utveckling i ett samhällsvetenskapligt sammanhang.

En central komponent inom hållbar utveckling är beteendet, det handlar om att ta ett personligt initiativ för att ta vara på naturens resurser. Moraliska frågor om hållbar utveckling som till exempel konsekvenserna av utnyttjandet av naturens resurser kan påverka individens beteende mot rätt livsföring. Moralen innefattar vad som är etiskt rätt och fel beteende och i detta sammanhang handlar det om moralen att uppnå det rätta beteendet gentemot naturen, vilket kan leda till en förståelse för hur individen och samhället påverkar varandra (Läroplan 2011). Det moraliska budskapet kommer därför användas som teori för att analysera hur hållbar utveckling framställs i läromedlen och vilka didaktiska verktyg som används för att framföra moralen i hållbar utveckling.

Även genus används som teoretiskt perspektiv för att täcka delar av hållbar utveckling, bland annat den sociala dimensionen. Den sociala dimensionen är övergripande och omfattar sociala ordningar, strukturer och normer i ett samhälle samt jämställdhet, genus perspektivet ska användas för att analysera hur delar av den sociala dimensionen framställs i läromedlen. Undervisning i de samhällsorienterade ämnena ska behandla centralt innehåll som livsfrågor med betydelse för eleven, till exempel gott och ont, rätt och orätt och jämställdhet (Läroplan 2011, s.160), därmed är det betydelsefullt att belysa hur delar av hållbar utveckling skildras i läromedlen utifrån samhällsvetenskapliga perspektiv. Undersökningen kommer utgå från en textanalys av innehållet i tre valda läromedel om hållbar utveckling, anpassade för årskurs 1-3, och behandla frågor som bland annat: Vilket innehåll framgår i läromedlen? Vilket utrymme ges de tre dimensionerna i läromedlen? Vilka didaktiska verktyg används för att framföra det moraliska budskapet i läromedlen? Vilken bild skapar man av sociala ordningar i detta sammanhang?

1.3. Läroplan

Läroplanen (2011) betonar vikten av ett samarbete mellan individer för att skapa och utveckla ett samhälle. Det står även skrivet under de samhällsorienterade ämnena att människor står inför möjligheter och problem kopplade till globalisering och hållbar samhällsutveckling. Kunskaper om samhället kan i sin tur ge oss verktyg för att orientera oss och ta ansvar för vårt handlande (Läroplan 2011, s.199). Syftet med undervisningen i samhällskunskap är att eleverna ska utveckla en förståelse av bland annat levnadsvillkor, jämställdhet, hur individen och samhället påverkar varandra samt skapa en utvecklade förtrogenhet med de mänskliga

rättigheterna och demokratiska arbetssätt. Undervisningen i de samhällsorienterade ämnena ska bland annat behandla innehåll som skildringar av familjeliv i barnlitteratur, livsfrågor med betydelse för eleven till exempel gott och ont, rätt och orätt samt utveckla en förståelse av betydelsen av jämställdhet. Det finns tre dimensionerna av hållbar utveckling som speglas i skolans styrdokument när det gäller till exempel relationer, pengar och energi, dessa är den sociala-, ekonomiska-, och ekologiska dimensionen. Studien kommer syfta till att undersöka innehållet om livsfrågor som till exempel hur gott och ont, rätt och orätt kan relateras till det moraliska budskapet i de valda läromedlen som ska analyseras. Vidare ska förståelsen för andra människors levnadsvillkor och betydelsen av jämställdhet relateras till de sociala ordningarna som uppstår i läromedlens innehåll för att analyseras.

2. Syfte och frågeställningar

Syftet är att undersöka innehållet i läromedeltexter om hållbar utveckling för årskurs F-3, utifrån ett samhällsvetenskapligt perspektiv som omfattar moral, sociala ordningar och strukturer i ett samhälle och belysa vilket utrymme de tre dimensionerna ges. Tre utvalda läromedel producerade av organisationen håll Sverige rent ingår i studien. Med utgångspunkt i studiens syfte har följande frågor formulerats:

- Hur definierar man hållbar utveckling och vilket utrymme har de sociala dimensionerna (den sociala och den ekonomiska) i relation till den ekologiska?
- Hur framställs det moraliska budskapet i läromedlen och vilka didaktiska verktyg används för att föra fram detta budskap?
- Hur gestaltas olika sociala ordningar relaterade till genus perspektivet i läromedlen om hållbar utveckling?

3. Tidigare forskning

Lärare efterlyser användbara läromedel om hållbar utveckling men det finns få undersökningar om innehållet i de läromedel som finns. Studien syftar till att analysera

innehållet i läromedel som bland annat används i skolundervisningen, därmed kommer denna del omfatta tidigare forskning som gjorts om hållbar utveckling i skolan och undervisningen.

Carola Borg (2011) har skrivit avhandlingen *Utbildning för hållbar utveckling ur ett lärarperspektiv*, med utgångspunkt i hur lärare genomför lärande för hållbar utveckling. Borg (2011) har undersökt detta genom en enkätstudie med lärare i olika ämnen för att ta reda på hur de förstår hållbar utveckling samt hur deras ämnestillhörighet kan påverka elevers kunskaper om hållbar utveckling. Resultaten visar hur viktigt det är med kunskaper om hållbar utveckling hos lärare, för att hen ska kunna bedriva en framgångsrik undervisning i ämnet.

Ingela Bursjö (2014) har i sin doktorsavhandling *Utbildning för hållbar utveckling från en lärarhorisont: sammanhang, kompetenser och samarbete*, forskat om lärares reflektioner om sin undervisning relaterad till hållbar utveckling. Metoden som använts i studien är datainsamling i form av enkäter, samt en longitudinell datainsamling som parallellt genomförts med forskningsmetoderna deltagande observationer samt forskningsintervjuer som var studiens dominerande metod. Avhandlingens fem delstudier belyser aspekter av vad det innebär att hantera undervisning för hållbar utveckling. Även denna avhandling visar hur kunskaper om hållbar utveckling hos en lärare i sin tur kan påverka undervisningen. Resultaten visar bland annat hur en del lärare undviker användning av begreppet hållbar utveckling men inte själva innehållet. Enligt dessa är begreppet hållbar utveckling politiskt laddat och detta kan få konsekvenser på elevers lärande om hållbar utveckling.

Inger Björneloo (2007) har i sin avhandling *innebörder av hållbar utveckling – en studie av lärares utsagor om undervisning*, undersökt lärares beskrivningar av sin undervisning i hållbar utveckling för att synliggöra lärares föreställningar om fenomenet hållbar utveckling. Metoden som används är intervju och lärarna som intervjuats har fått tala fritt om sin undervisning i hållbar utveckling. Resultaten visar bland annat hur elevers självkänsla och lust att lära spelar en central roll för att eleven ska lära sig att ”byta perspektiv från jag till samhälle”. Det är minst lika viktigt att lärarna är medvetna om vad de gör i undervisningen samt vad det ska leda till för att elevernas lärande ska bidra till en hållbar utveckling. I studien framkommer även lärares intentioner att undervisa om helheter och sammanhang i hållbar utveckling, vilket kan utveckla elevers förmåga till kritiskt tänkande och reflektion.

En studie av Mike Summers, Graham Corney och Ann Childs (2003) ger oss en internationell utblick på hållbar utveckling i grundskolan. I sin studie *Teaching Sustainable Development in Primary Schools: An empirical study of issues for teachers*, har författarna forskat om införandet av hållbar utveckling i den reviderade läroplanen för grundskolan. Data har samlats in med hjälp av intervjuer med lärare, angående planeringen av undervisning i hållbar utveckling. Vidare har studien syftat till lärares uppfattningar av hållbar utveckling samt undervisningsstrategier för att utveckla en förståelse för de tre dimensionerna. Resultaten visar att lärares arbete med hållbar utveckling till viss mån inkluderar alla tre dimensioner, emellertid menar författarna att barnens horisonter är begränsade och att man bör nöja sig med att betona ansvaret hos den enskilde individen för att nå en skillnad.

4. Teoretiska perspektiv

Denna del kommer omfatta den teoretiska utgångspunkten i studien. De tre dimensionerna är centrala för att kunna besvara den första frågeställningen i undersökningen. Diskussioner om innehållet i läromedlen kommer klarläggas med utgångspunkt i det moraliska budskapet, samt de didaktiska verktygen som används för att framföra budskapet. Vidare kommer denna del omfatta teorin om det intersektionella perspektivet för att redogöra för sociala ordningar som genus.

4.1. Tre dimensioner av hållbar utveckling

I detta avsnitt redogörs de tre dimensionerna av hållbar utveckling som används för att analysera resultatet. För att nå en hållbar utveckling bör de tre dimensionerna ses i förhållande till varandra för att skapa en förståelse för helheten. Därmed kommer läromedlen brytas ned i meningsbärande enheter för att synliggöra delar av begreppet hållbar utveckling, genom att peka på hur samhällsvetenskapliga perspektiv som bland annat jämställdhet, normer och värderingar framställs i läromedel. På så sätt kommer analysen visa på vilket utrymme de tre dimensionerna ges både enskilt samt i relation till varandra.

Begreppet hållbar utveckling omfattar tre dimensioner: *den ekologiska*, *den sociala* och *den ekonomiska*. Dessa tre dimensioner förklaras vanligen i förhållande till varandra, och helhetsperspektivet som omfattar dessa är begreppet hållbar utveckling. Hållbar utveckling innebär att tillgodose individens behov utan att begränsa kommande generationers behov. Persson och Persson (2015) konstaterar att för att nå ett hållbart samhälle krävs förutom fakta,

även förmågan att värdera etiska och moraliska frågor som har att göra med utnyttjandet av naturens resurser på lång sikt. Därmed sker arbetet för hållbar utveckling i ett samhälle som styrs av lagar, människors behov och beteenden. Det personliga initiativet är av stor vikt för arbetet med hållbar utveckling, Persson och Persson (2015) skriver att ”Skola och utbildning är en förutsättning för att arbetet med ett hållbart samhälle ska fungera. I skolans arbete med att kunna läsa, skriva och räkna läggs grunden för demokratiska system som kan arbeta med hållbara utvecklingsfrågor” (2015, s.185).

Att skapa en hållbar samhällsutveckling handlar främst att individer ska nå tre dimensioner av hållbarhet. Miljöministrarna i bland annat Europa år 2003, gjorde ett uttalande om hållbar utveckling vid ett möte som ordnades av FN:s ekonomiska kommission i Europa. Diskussionen om utbildning för hållbar utveckling utmynnade i fem grundläggande principer, varav en av dessa var att utbildning för hållbar utveckling är till sin natur sektorsövergripande. Den omfattar ekonomiska, sociala och miljömässiga dimensioner. Delaktighet och helhetssyn ska prägla utbildningen” (SOU 2004:104 s.42). Vidare redogör SOU (2004) för att förhållandet mellan dessa tre dimensioner är väsentligt för att nå en hållbar utveckling och att de bör hanteras i ett integrerat sammanhang. De tre dimensionerna förklaras därför som fraktioner i förhållande till varandra. Till skillnad från den ekologiska hållbarheten är den sociala och ekonomiska hållbarheten skapade av individer, därmed läggs stor vikt på individens beteende för att nå en hållbar utveckling. Samtidigt handlar det om att den ekonomiska dimensionen kan föra negativa konsekvenser på den sociala och ekologiska dimensionen, som i sin tur kan leda till en ohållbar utveckling. Sandell, Öhman och Östman (2003) beskriver i boken *Miljödidaktik – naturen, skolan och demokratin* att det inte går att isolera hållbar utveckling till bara natur-frågor som bland annat nedskräpning och naturreservat, man bör utgå från den sociala-, ekonomiska samt ekologiska hållbarheten. Håkan Gulliksson och Ulf Holmgren (2015) skriver i boken *Hållbar utveckling – Livskvalitet, beteende, teknik* att begreppet hållbar utveckling pekar på vikten av den sociala miljön, därmed spelar sociala faktorer stor roll i förhållningssättet till hållbar utveckling.

Den sociala dimensionen omfattar bland annat de mänskliga rättigheterna. Den handlar om att tillgodose alla människors grundläggande behov och rätten att vara medskapare till en hållbar utveckling i ett samhälle. Den sociala hållbarheten är mer övergripande och omfattar bland annat hälsa, rättvisa, makt, demokrati, individers behov, värden, mänskliga rättigheter, livsstil och fred. Enligt SOU (2004: 34) betraktas den sociala dimensionen som målet för en hållbar

utveckling. SOU (2004) beskriver att den sociala dimensionen handlar om att få varje människas grundläggande behov tillgodosedda samt varje människas rätt till ett värdigt liv utan att överskrida ekosystemets yttre gränser. Gulliksson och Holmgren (2015) beskriver en modellering av den sociala dimensionen, som innefattar strukturer (politisk, ekonomisk, social, kulturell, normer och lagar), grupperingar (klass, kön, etnicitet, religion och sexuell läggning) samt livsvillkor (verklighet, identitet och möjligheter).

Den ekonomiska dimensionen handlar om produktion och konsumtion, men dimensionen är även inbäddad i den sociala välfärden. Det handlar om faktorer som sociala relationer och olika värderingar. SOU (2004) benämner denna dimension som ett medel för att uppnå målet för en miljömässig och social hållbar utveckling. Den ekonomiska hållbarheten handlar om att investera i sina resurser samt tillgodose sina grundläggande behov med avseende till jordens begränsade resurser. Enligt Gulliksson och Holmgren (2015) omfattar den ekonomiska dimensionen bland annat resursfördelning, marknads-, och miljöekonomi samt värdering av sociala aspekter.

Den ekologiska dimensionen omfattar ekosystemet, det vill säga industrier, avfallshantering och transporter. Målet är att skapa förutsättningar för en långsiktig social och ekonomisk utveckling. Dimensionen handlar om att ta vara på naturresurser, jordbruk och energi och motverka föroreningar för att värna om miljön och försvara naturens kretslopp. För att nå en ekologisk hållbarhet bör man värna om miljön och det naturliga kretsloppet. Detta görs genom att begränsa användningen av material, naturresurser och energi. Den ekologiska dimensionen handlar enligt Gulliksson och Holmgren (2015) om att förstå sammanhangen i naturen och människans roll i skapelsen. Det handlar främst om att den biologiska mångfalden bevaras, att vattens, jordens och ekosystemets produktionsförmåga bevaras, att de ekologiska kretsloppen sluts och förblir slutna och att den mänskliga resursförbrukningen begränsas och resurser används på ett effektivt sätt (Gulliksson och Holmgren 2015).

De tre dimensionerna kommer användas för att vidare undersöka hur dessa framträder i lärobokstexten. Det som främst ska analyseras är hur hållbar utveckling kommer till uttryck i läromedlen samt vilket utrymme den sociala-, och ekonomiska dimensionen ges i relation till den ekologiska dimensionen. Samtliga tre dimensioner bör ges lika utrymme för att nå en hållbar utveckling. En förutsättning för att nå en social och ekonomisk hållbarhet är genom att sträva efter en ekologisk hållbarhet. Den sociala hållbarheten är därför betydelsefull för att nå

en ekonomisk hållbarhet, därmed är det betydelsefullt att skapa en förståelse för delar samt helheten av begreppet hållbar utveckling.

4.2. Moral och didaktiska perspektiv på läromedel

Begreppet hållbar utveckling omfattar en hel del viktiga komponenter, ett av dessa är ”rätt beteende”, som i detta sammanhang förknippas med ett hållbart handlande som gynnar ekosystemet. Det rätta beteendet förknippas med termen moral som innebär ett beteende där man följer etiska normer. I detta avsnitt redogörs för termerna moral och didaktiska verktyg. De didaktiska verktygen används för att analysera hur det moraliska budskapet om hållbar utveckling framställs i läromedlen. Teorier av filosofen Immanuel Kant om det rätta beteendet presenteras även i uttrycken etik, moral och norm, för att vidare förankras i textanalysen. Avsnittet omfattar även en historisk inblick på barnböckers budskap/syfte och hur det har utvecklats genom åren för att ge en övergripande bild av läromedlens moraliska budskap.

Med betoningen på hållbar utveckling i den svenska miljödebatten har Soneryd och Uggla (2011) i boken *Omöjliga livsstilar*, pekat på individens ansvar och betydelsen av individens vardagshandlingar för miljön. Det krävs en helhetssyn samt ansvar hos varje enskild individ för att främja utvecklingen. År 1986 påtalade dåvarande miljöministern Ingvar Karlsson medborgarens ansvar och vardagslivets betydelse för miljön. Man såg den enskilda individen som kapabel att fatta självständiga beslut och ansvara för sina handlingar. Soneryd och Uggla (2011) konstaterar att ”det är när människan ställs inför någon typ av problemsituation som hon reflekterar över olika förhållanden och sitt sätt att leva, vilket i sin tur kan leda till förändring” (Soneryd & Uggla 2011, s.98). De individuella valen har att göra med individens vardagliga handlingar som kan upprätthålla sociala normer och strukturer. Soneryd och Uggla (2011) menar att genom information och annan påverkan ska individerna styras i en riktning och välja rätt beslut. De samhälleliga målen ska alltså ideal sett sammanfalla med individers tankar och sätt att leva (Soneryd & Uggla 2011, s.97). Information och annan påverkan om det rätta beteendet kan skildras i barnböcker genom till exempel figurerna i sagor som används som didaktiska verktyg. Moralen kan alltså förmedlas i barnlitteratur och genom åren har barnbokens syfte utvecklats. Lena Kåreland (2009) beskriver i *Barnboken i samhället*, att vid 1900-talets början var synen på barnböcker att inte konfrontera barnet med nöd och lidande eller problem och bekymmer, en moralisk och didaktisk syn på läsandet var rådande

och böckerna skulle förmedla de ”rätta värderingarna”. ”Dess karaktär måste därför ha goda egenskaper som skulle tjäna som ideal för läsarna” (Kåreland 2009, s.102). Emellertid förändrades synen på det prydliga, hjälpsamma barnet i barnböcker mot slutet av 1900-talet, de riktades allt mer mot sociala problem och barnboken fick ett socialistiskt färgat budskap. Idag har barnböcker som syfte att göra barn medvetna om den värld de lever i och de konflikter som uppstår. Kåreland (2005) skriver i boken *Modig och stark - eller ligga lågt*, att det kompetenta barnet som kan ta eget ansvar skildras alltmer i barnböcker.

Teorier om vad som är rätt beteende presenteras av filosofen Immanuel Kant i uttrycken etik, moral och norm. Gulliksson och Holmgren (2015) beskriver att etik kallas även moralvetenskap och handlar om att betona samvetet hos individer. Etik handlar om vad som är det rätta och presenteras i tre principer: Dygdeetik, pliktetik och utilitarism. Dygdeetiken fokuserar på personers egenskaper, till exempel att man ska vara givmild, vis, måttfull och gästfri samt inse vad som är rätt att göra utifrån sina dygder. Pliktetiken handlar om att göra mot andra som man vill att de ska göra mot dig. Det innebär att man kan och bör sätta in sig i andras situation innan man fattar beslut och utgår från bland annat frågor som; Hur skulle du känna dig om någon gjorde så mot dig? Utilitarismen koncentrerar sig på de handlingar man gör och det goda som resulteras av en handling, alltså nyttan (Gulliksson och Holmgren 2015). Vidare menar författarna att för att värdera karaktären hos personer används begreppet moral. Begreppet norm förklaras som ”det rätta att göra”, därmed kan moral definieras som en kulturs etiska normer.

Den svenska litteraturvetaren Maria Nikolajeva (2004) hävdar i sin bok *Barnbokens byggklossar* att de talande djuren som förekommer i barnlitteratur, alltid är en förklädnad för barnet, de betar sig som barn och har liknande problem. ”Att författare väljer att framställa huvudpersonerna i djur- eller leksaksform är ett sätt att distansera problemet, att anpassa utformningen av handlingen till det som de tror sig veta om barns fattningsförmåga” (Nikolajeva 2004, s.135). Att använda talande djur i barnböcker som barnet kan *identifiera* sig med kan alltså i grunden ha en dold medveten avsikt från bokens författare, vidare skriver hon att barnbokens figurers didaktiska syfte är att läsaren ska lära sig en läxa av deras dygder eller synder” (2004, s.133-134). Kåreland (2009) konstaterar även att ”små barn anses uppskatta att läsa om förmänskligade djur [...] figurer i böcker kan fungera som medspelare för att träna olika perspektiv och öva barnen att se saker och ting från olika håll” (2009, s.83). Barnen

identifierar sig med figurer i barnböcker som är skrivna med dolda medvetna avsikter, därmed kan det innebära en moralisk underton i texten. Dessa moraliska undertoner i sagan kan enligt Kåreland (2009) framträda genom att godheten alltid får sin belöning. Sagor kan även spegla och uttrycka människans innersta känslor, detta kan enligt Kåreland (2009) visas vid behandling av dementa då man använder sagor för att tala till människans inre. På samma sätt har sagor, rim och ramsor använts för att bidra till att *utveckla barns fantasi och känsloliv* (Kåreland 2009). Gulliksson och Holmgren (2015) betonar även vikten av de känslomässiga upplevelser som kan ha en stor del i hur vi värderar och uppfattar hoten mot vår hållbarhet, därmed är de känslomässiga upplevelserna väsentliga för att kunna fatta vardagliga beslut.

Med utgångspunkt i teorin om det moraliska perspektivet kommer studien omfatta en analys kring vilken moral som uppmuntras i de valda läromedlen. Analysen kommer även omfatta didaktiska verktyg som används för att föra fram moraluppfattningen, verktygen är bland annat medkänsla, identifikation, rätta värderingar med mera samt diskussioner om den moraliska undertonen i läromedlen för att belysa hur ”det rätta beteendet” förmedlas.

4.3. Genus

Detta avsnitt omfattar genusperspektivet och utgår från sociala ordningar. Genus ordningar skapas till exempel genom att individer följer normer och strukturer som anses vara självklara i ett samhälle. Därmed är genusperspektivet en social struktur som bygger på individers föreställningar, det vill säga att pojkar och flickors beteenden beror på skilda förväntningar av individer och samhällsstrukturer som i sin tur skapar maktstrukturer. Genusperspektivet kommer att förankras i den sociala dimensionen som omfattar bland annat jämställdhet, normer och strukturer. Genom att peka på delar av den sociala dimensionen kommer detta avsnitt användas för att i analysen visa hur genusordningen gestaltas i läromedlen om hållbar utveckling. Teorier av bland annat Nikolajeva (2004) som behandlar kvinnliga och manliga egenskaper kommer användas för att stärka de meningsenheter ur läromedlen som ska analyseras.

Begreppet genus översätts till *gender* på engelska och begreppet började användas i början av 1970-talet. Begreppet sågs som en markering av att många av de olika skillnaderna mellan män och kvinnor inte härleds till rent biologiska skillnader, utan att kön skapas socialt (Edling

och Liljeros 2010, s.51). Författarna skriver vidare i boken *Ett delat samhälle – makt, intersektionalitet och social skiktning* att det socialt skapade könet innefattar en hierarkisk dimension som handlar om att det ena könet - mannen är normen och kvinnor definieras som en avvikelse från denna norm. Forskaren Yvonne Hirdman (2001) har bland annat forskat och utvecklat en genusteori som analysredskap. I boken *Genus - om det stabila föränderliga former* skriver forskaren att begreppet genus ska användas för att se hur människor formas och formar sig till man och kvinna, därefter redogörs för hur bland annat fostran, tvång och underordning ligger till grund för de fasta formerna ”män” och ”kvinnor”.

Filosofen och förskolläraren Britta Olofsson (2007) har varit engagerad i jämställdhetsfrågor och belyser i boken *Modiga prinsessor och ömsinta killar – genusmedveten pedagogik i praktiken* genusteorier och könsmonster. Den bärande tanken i boken är att skillnaderna i flickors och pojkars beteende beror på skilda förväntningar på könen. Pedagoger har en tendens att värdera könen utifrån stereotypa karaktärsdrag och att kön kan bero på inläring. Olofsson (2007) konstaterar i boken att ”i ett jämställdhetsarbete eftersträvar vi inte likhet i första hand, utan fler valmöjligheter för båda könen. Men på grund av våra skilda förväntningar på flickor och pojkar är dessa valmöjligheter i själva verket starkt begränsade” (Olofsson, 2007, s.77). Det sker en medveten värdering av könen i praktiken, med hjälp av ett kompensatoriskt arbetssätt kan man hämma dessa värderingar. Olofsson (2007) skriver därefter att pojkar behöver mer närhet och förtroende, medan flickor behöver stärka sitt självförtroende och ta för sig mer. Med genusarbetet i flickgruppen bör målsättningen bland annat vara att flickor ska stå för sina åsikter, fatta egna beslut, vara tydliga ledare, säga ifrån, sätta gränser samt träna självständighet, mod och tuffhet. I pojkgruppen bör målsättningen vara bland annat att pojkar ska visa, känna igen och sätta ord på sina känslor, ge och ta emot kroppskontakt på ett positivt sätt och visa omvårdnad och omtanke (Olofsson, 2007, s.82-83, 95).

En skildring i boken visar hur en värdering av kön utifrån karaktärsdrag kan gå till, en pedagog tilldelar eleverna olika djur som eleverna ska bygga ett hus till. Pojkarna tilldelades rovdjur medan tjejerna tilldelades växtätande djur. Pedagogen valde att tilldela pojkarna de mer spännande och farliga djuren medan tjejerna får dras med de söta och snälla djuren. Detta talar undermedvetet till elevernas kön och vad vi förväntar av dem. Makt ordningen synliggörs tydligt i detta exempel, rovdjuren är högst upp i näringskedjan medan växtätarna har en lägre position. I exemplet ovan synliggörs även principen om hierarki. Paulina De los

Reyes och Diana Mulinari (2005) behandlar i boken *Intersektionalitet*, frågor som: På vilket sätt styr kön, klass och etniciteter vår förståelse av makt? Författarna skriver vidare att den simultana effekten av kön, klass och etniska strukturer är en central komponent i maktens konstituering (2005, s.7). En sådan skildring kan även uppstå i barnlitteraturen.

Redan i mitten av 1960-talet kunde man se exempel på medvetenhet om mäns och kvinnors olika roller i barnböckerna. Kåreland (2009) hävdar att man fortfarande kan lägga märke till ett genussystem, genomsyrat av föreställningar och värderingar och där mannen ses som norm i litteraturen. Därefter skriver Kåreland (2005) att djur i barnböcker oftast har könstillhörighet samt könsrelaterade egenskaper. Dessa egenskaper kan enligt Kåreland (2005) bland annat handla om att pojkars beteenden kännetecknas genom styrka och aktivitet, medan flickors beteenden kännetecknas i anpasslighet och passivitet. Därefter redogörs för olika exempel i barnböcker där pojkars beteenden framställs som traditionell bild av manlighet, ett exempel är att pojkar agerar hjältar och exemplifierar upptäckarlust (Kåreland, 2005). Nikolajeva (2004) har konstruerat ett abstrakt schema som bygger på kvinnliga och manliga egenskaper;

Män/pojkar	Kvinnor/flickor
Starka	Vackra
Våldsamma	Agressionshämmande
Känslökalla, hårda	Emotionella, milda
Aggressiva	Lydiga
Tävlande	Självuppooffrande
Rovgiriga	Omtänksamma, omsorgsfulla
Skyddande	Sårbara
Självständiga	Beroende
Aktiva	Passiva
Analyserande	Syntetiserande
Tänker kvantitativt	Tänker kvalitativt
Rationella	intuitiva

Nikolajeva, 2004, s. 129

Teorier om kön/genus kommer att användas för att analysera de sociala ordningar som förekommer i läromedlen, därmed ges en förståelse för hur delar av den sociala dimensionen skildras.

5. Material och metod

Metoden som används i studien är en kvalitativ textanalys. Kvalitativ textanalys innebär att texten i läromedlen plockas i mindre delar för att skapa en förståelse för helheten samt för de

samhällsaspekter som sätts i fokus. Textens delar, helhet och kontexter ska tolkas samt lyfta fram både det manifesta innehållet alltså det synliga, explicita innehållet, samt det latent, underförstådda, implicita innehållet i läromedlen för att vidare tolka innehållets innebörd. Texten bryts ner i meningsbärande enheter för att belysa hur olika samhällsaspekter framhävs när man talar om hållbar utveckling. När meningsenheterna sammanfattas och tolkas ska innehåller abstraheras, det vill säga tolkas i förhållande till studiens teorier och frågeställningar. Meningsenheterna tolkas utifrån hur de tre dimensionerna framträder i texten, vilken som är dominerande samt om dessa hänger ihop. Författarna Ahrne, Göran och Svensson (2015) konstaterar i boken *Handbok i kvalitativa metoder*, att vid en textanalys sker en sönderdelning av texten i läromedlen till mindre delar för att vidare tolka innehållet. Studien syftar till att sönderdela texten för att tolka hur de sociala ordningarna samt det moraliska budskapet framträder i texternas innehåll. Innehållet ska tolkas utifrån textens delar, helhet och kontext samt frågor för att fördjupa studiens frågeställningar utifrån dess kontexter. Bergström och Boreous (2012) konstaterar i boken *Textens mening och makt*, att en bra textanalys är en analys som hjälper en att belysa ett samhällsvetenskapligt problem. Frågor som ska användas i analysen för att besvara frågeställningarna och tolka texternas innehåll om de tre dimensionerna är: *Hur kommer den sociala dimensionen till uttryck? Hur beskrivs den ekologiska dimensionen? Vilka dimensioner får störst utrymme i texterna?* Frågor som berör sociala ordningar i läromedlens innehåll är: *Vad gör pojkar och flickor i texten? Hur gestaltas de? Hur framställs kultur i innehållet?* Slutligen frågor om det moraliska och didaktiska perspektivet som: *Hur framställs de goda och de onda i texten? Vilket ansvar har den enskilda individen? Har man endast ansvar för sitt eget beteende eller även ansvar att tillrättavisa andra individer? Vilka karaktärer har de goda och onda i texterna? Hur man når fram till barnen genom barnböcker?* Genom en innehållsanalys av samtliga läromedel kommer meningsenheter plockas ut som speglar sociala ordningar, moralen om hållbar utveckling och didaktiska verktyg samt de tre dimensionerna av hållbar utveckling.

Denna studie kommer omfatta en textanalys av läromedlen om hållbar utveckling. Analysen kommer att peka på samhällsaspekter som bland annat sociala ordningar, moralen samt hur de tre dimensionerna skildras i läromedlen. De läromedel om hållbar utveckling som valts, produceras av stiftelsen *Håll Sverige Rent*, en ideell organisation som bland annat arbetar för att motverka nedskräpning och framförallt för att miljöutbilda barn. Organisationen arbetar med hållbar utveckling för barn och unga och har på sin hemsida www.hsr.se, skapat ett

materialrum för lärare och pedagoger som kan användas i undervisning för hållbar utveckling. Ett av uppdragen för organisationen är att ”miljöutbilda barn och ungdomar för att skapa framtidstro och handlingskraft!” (Håll Sverige rent, 2017).

Läromedlen som ska undersökas i analysen är: *Rädda havet med hajen Kaj*, *Burken Berta och flaskan Frans* samt *Ali, Sara och Allemansrätten*. Materialet har skapats för förskola, förskoleklass och lågstadiet och bjuder till diskussioner om delar av ämnet hållbar utveckling, vilket är ett sätt för eleverna att omfatta begreppets helhet. Håll Sverige Rent tar fram konkreta verktyg i form av läromedel för att förmedla kunskap om nedskräpning, pantsystemet samt allemansrätten.

5.1. Validitet och reliabilitet

De utvalda läromedlen som studien undersöker går inte att generalisera eftersom det endast är tre stycken, emellertid kan en undersökning av de tre läromedlen med hjälp av en textanalys visa om de faller in i ett mönster som tidigare forskning har pekat på. Både validiteten och reliabiliteten i studien stärks med hjälp av systematiskt bearbetade data i form av noggranna matriser där man tydligt kan se hur jag har gått tillväga.

5.2. Urval och avgränsningar

För att skapa en helhetsbild av materialets innehåll med utgångspunkt i studiens frågeställningar, har läromedlen med hänsyn till studiens diskurs valts ut utifrån från samtliga kriterier:

- Materialet ska handla om hållbar utveckling
- Materialet ska vara anpassat för undervisning i årskurs F-3
- Materialet ska vara fritt att ladda ner och använda
- Materialet ska vara producerat av stiftelsen Håll Sverige Rent
- Materialet ska vara anpassat efter aktuell läroplan

Samtliga kriterier har valts med anledning till studiens syfte. Studien behandlar ämnet hållbar utveckling och stiftelsen Håll Sverige Rent tar initiativ och skapar metoder för att motverka nedskräpning bland annat, därför är det väsentligt att två av kriterierna är att materialet ska vara producerat av Håll Sverige Rent samt handla om hållbar utveckling. Studien är ämnesdidaktisk och därför bör materialet vara anpassat efter aktuell läroplan och för undervisning i årskurs F-3. Anledningen till att jag har valt att utesluta material från olika

producenter beror på att Håll Sverige Rent består av ett större utbud i läromedel som är anpassade efter aktuell läroplan och riktar sig till målgruppen F-3, samt att materialet är lätt att få tag på och går att ladda ner fritt. Ja har valt att undersöka material enbart från Håll Sverige Rent eftersom syftet med studien är att peka på hur begreppet framställs med utgångspunkt i samhällsvetenskapliga aspekter, därmed ligger inte vikten i att jämföra hur innehållet framställs till skillnad från material av andra producenter eller avsändare. Läromedlen från stiftelsen är även relevanta att undersöka eftersom de behandlar olika delar av hållbar utveckling, som nedskräpning, pant och allemansrätten. På så sätt kan de valda läromedlen användas för att skapa en förståelse för både delar och helheten av hållbar utveckling.

5.3. Håll Sverige rent

Stiftelsen Håll Sverige Rent arbetar för att förebygga och motverka nedskräpning. Organisationen samlar kunskap, driver opinion och tar fram konkreta verktyg och lösningar för att stoppa skräpet (Håll Sverige Rent 2017). År 1962 lanserades stiftelsen på initiativ av Svenska Naturskyddsföreningen, som kampanj med namnet ”Håll Naturen Rent”. Genom åren har organisationen vuxit och blivit en mer omfattande verksamhet som skapat metoder för att motverka nedskräpning. År 2014 lanserades en exempelsamling av Grön Flaggnätverket, med pedagogiskt material, lektionsupplägg och uppgifter som kan användas i skola och förskola. Materialet innehåller inspirerande sagor, spel, läromedel och lärarhandledningar om hållbar utveckling och nedskräpning. Materialet kommer användas i studien för att genomföra en kvalitativ innehållsanalys av läromedlen.

5.4. Grön Flagg

Programmet Grön Flagg är en internationell miljöcertifiering för skolor och förskolor som lanserades i Sverige av stiftelsen Håll Sverige Rent, år 1996. Programmet ingår i det internationella nätverket Eco-Schools, som förenar barn och unga runt om i världen för att nå en global sammanhållning. Grön Flagg startade med syftet att arbetet med hållbar utveckling börjar med barn och unga, och hjälper lärare och pedagoger att väcka upptäckarglädje om hållbarhetsfrågor hos barn och unga (Håll Sverige Rent 2017). Skolor deltar i projektet Grön Flagg genom att prioritera ett handlingsinriktat arbete för hållbar utveckling. Projektet drivs av eleverna själva vilket kan ge eleven förutsättningar för ett personligt förhållningssätt och ansvarstagande för den hållbara utvecklingen.

5.5. Läromedel

Rädda havet ned hajen Kaj

Sagan om hajen Kaj handlar om skräpet i havet samt hur det påverkar havsdjuren. I boken får vi ta del av hajen Kaj som har en havskräfta till vän med namnet Kräftis. Hajen Kaj får uppleva sitt hem i havet nedskräpat och läsarna får möjlighet att reflektera över nedskräpning samt dess konsekvenser. I materialet finns även tips på vad alla kan göra för att nå en förändring, materialet behandlar även förslag på diskussionsfrågor. Hajen Kaj beskrivs som en ”pigghaj” och en duktig simmare som älskar havet. En dag när hajen Kaj och havskräftan Kräftis var ute och simmade träffade de fisken Sammi, som är en av Kajs vänner. Sammis bror Tammi hölls fången i ett gammalt skeppsvrak på havets botten, av den elaka marulken. Hajen Kaj tyckte om äventyr och att rädda Tammi från marulken kändes både viktigt och modigt tänkte han. Kaj ställer upp och Sammi blir glad och gör en liten piruett i vattnet av lycka. Kaj, Kräftis och Sammi börjar sin farofyllda färd mot skeppsvraket. Plötsligt hördes ett ynkligt pip, det var en valunge, en liten tumlare som fastnat i ett nät som drev omkring i vattnet. Tummlaren ropar efter hjälp och sprattlar förtvivlat för att komma loss. Våra vänner simmar fram till nätet och med ett kraftfullt hugg biter Kaj sönder nätet och Sammi och Kräftis river och sliter i nätet. Den lilla tummlaren befrias och tumlar tacksamt runt dem och ger dem varsin kram. Kaj undrar sedan var nätet kom ifrån, han hade aldrig sett ett sådant förr, då förklarar Kräftis som vet en hel del om människor och nät att det är människorna som använt nätet när de fiskat och att nätet säkert fastnat i något på botten och människorna har tappat det. Vidare förklarar Kräftis att nätet kallas för spökgarn eftersom det fortfarande ligger i havet och fångar fiskar och andra djur, som valungen.

Den lilla valungen simmar sedan upp till ytan för att andas luft och våra vänner följer med, tummlaren är glad över att ha blivit befrias och hoppar högt över vattenytan, ropar sedan glatt ”tack för hjälpen och hejdå”, och simmar sedan lyckligt hem till sin familj. Hajen Kaj krokar med en flaska som flyter på vattnet och ropar ”Aj”, han gnider med fenan på huvudet och inser att han fått en bula som ömmar och gör ont. Han tittar sedan mot vattenytan och upptäcker mängder av skräp som ligger och guppar, bland annat förpackningar av olika slag, flera plastpåsar, papper, en sko och till och med en trasig badring, Kaj kan inte räkna dem alla eftersom det är så många saker, han blir förskräckt och dyker ned under vattenytan. Plötsligt upptäcker Kräftis fler saker på havets botten som inte hör hemma i havet, Kaj ser en cykel, däck, burkar, mängder med glasflaskor och ytterligare ett nät och en fisk som trasslat in sig i

det och som är död. Kaj blir ledsen när han ser den döda fisken och säger ”Varför skräpar människorna ner i vårt hem havet? Jag vill inte ha så många konstiga saker här”. Kräftis suckar och svarar ”Nej, vi vill ha rent och fint här där vi bor, vi vill inte krocka med flaskor och trassla in oss i nät, hur kan vi få människorna att sluta skräpa ner i havet?”

Vännerna fortsätter sin färd mot skeppsvraket och Sammi känner sig plötsligt hungrig, hon är sugen på plankton, Kaj undrar vad plankton är för något och Kräftis svarar att det är små kräftdjur och alger som driver omkring i havet och många djur äter dem. Plötsligt hittar de små, småbitar men de ser inte riktigt ut som plankton. Sammi är hungrig och ska precis äta upp småbitarna när Kräftis ropar ”Nej! Ät dem inte! Det är små plastbitar, inte plankton. Sammi undrar varifrån dessa plastbitar kommer och Kräftis svarar att människorna kastar plasten och platsen går sen sönder i mindre bitar, ibland tror djuren att det är plankton och äter dem, men då får de magen full av plast och blir sjuka. Sammi undrar förbryllat varför människorna kastar plast i vattnet och Kräftis svarar ”de slänger plasten uppe på land och att den blåser ut i vattnet, de kanske inte orkar slänga sin plastpåse eller vad det nu är, i en soptunna eller lämna in den till återvinningen”. Kaj muttrar irriterat och svarar då ”så det är plasten från ett land som blåser ut i havet och i vattnet går plasten sönder i mindre och mindre bitar och sedan äter många djur de små plastbitarna som mat istället för plankton. Någon borde säga till människorna att sluta skräpa ner, både på land och i havet”. Våra vänner hittar mat och Sammi mumsar på och blir mätt, sedan simmar våra vänner återigen mot skeppsvraket, de finner det sjunkna skeppet och Kaj ropar ”snart ska vi rädda Tammi”. Skeppet är täckt av bland annat alger och vännerna skymtar en stor marulk som ser så läskig ut att Kaj nästan ångrar att han följt med Sammi och Kräftis på detta ruskiga äventyr. Vännerna simmar fram till gluggen för att kika in och ser Tammi inlåst i en bur, vännerna upptäcker en nyckel i en kedja runt en av marulkens fenor. Sammi viskar ”Vi måste befria honom, är ni med?”, Kaj viskar modigt ”Jag vågar egentligen inte, men vi måste”. Vännerna simmar tyst fram till buren, Tammi får syn på dem och blir glad. Kaj lossar försiktigt kedjan och får tag i nyckeln, låser upp buren och simmar försiktigt ut, marulken märker ingenting och vännerna simmar ut och beger sig hemåt. Tammi blir jätteglad och tycker att de varit modiga, Tammi bjuder vännerna på kalas och mycket godsaker för att visa sin tacksamhet. Hajen Kaj lägger sig för att sova och tänker på det spännande äventyret, han är glad över att Tammi är hemma igen men han blir bekymrad när han tänker på all skräp som de stött på och undrar varför människorna kastade så mycket skräp, både i havet och på land, förstod inte människorna att alla fiskar och andra djur kunde göra illa sig på allt skräp? Och tror

människorna att det är nyttigt att äta plast? Då får Kaj en ide, han ska skriva en saga så att någon vuxen någonstans i Sverige läser sagan för barnen, och tänk då om barnen vill vara med och kämpa för att få haven fina och skräpfria igen. Kanske genom att berätta att skräp hör hemma i soptunnor och inte på marken eller i havet, Kaj ler och somnar, sen drömmer han om ett rent och fint hav där allt skräp är insamlat och alla barn säger – ”Vi vill ha skräpfria hav!”.

Burken Berta och flaskan Frans

Burken Berta och flaskan Frans handlar om pant och hur aluminium- och plastmaterial kan återvinnas och i sin tur minskar energiåtgången när nya flaskor produceras. Sagan handlar om en PET-flaska vid namnet Frans som har blivit utkastad genom bilfönstret för att ligga och skräpa vid en väg, den beskrivs som ledsen. Frans upptäcker sedan en ledsen aluminiumburk en bit bort vid namnet Berta. Burken Berta förklarar att hon blivit utslängd och har ont överallt. En flicka dyker upp och plockar både Frans och Berta, flickan vill lämna in burken och flaskan i pantautomaten för att få en peng. Flickan går till en pantautomat och pantar Berta och Frans som rutschar ned i olika behållare. Flickan får två kronor som tack för att hon pantar och köper sedan tuggummi för de pengarna. Frans och Berta är på väg till Returpacks fabrik där de blir tillplattade, Frans hamnar med andra PET-flaskor och Berta hamnar tillsammans med sina så kallade kusiner, burkarna. De vinkar åt varandra och är glada, Frans och de andra PET-flaskorna får duscha och ta av gamla etiketter, när de är rena och fina mals de ner till små flingor som liknad snöflingor. Frans tycker att det kittlas i hela kroppen, alla flaskor fnittrar och tycker att det kittlas så skönt i deras flaskmagar.

En bil kör alla flaskflingor till en fabrik som tillverkar plaströr av de små flingorna, även Frans blir ett plaströr. Han blev mycket sorgsen och besviken, han som ville bli en stor, vacker flaska! Ett annat plaströr säger åt Frans att inte vara ledsen eftersom snart kommer de bli nya PET-flaskor igen. Sedan hamnar de i ett bryggeri och där blåses plaströren upp till PET-flaskor. ”Åh vad fin Frans blev, en stor och fin flaska!” Han drar ett djupt andetag och känner sig stolt och lycklig, men funderar sen på var Berta är och om han ska få träffa henne igen. Frans får en ny etikett och fylls med en vätska som kallas för läsk. Läskan bubblar och Frans känner att det spratt till honom och blir glad. En maskin tar plötsligt tag i honom och skruvar en kork på hans huvud, en annan flaska ropar då ”det är helt okej! Alla flaskor måste ha en kork, annars rinner vår vätska ut och nu när vi är tömda, avklädda, duschade, påklädda, fyllda och korkade, kommer vi att få komma ut i affärerna igen, och då kan människorna köpa

oss”. Sedan kommer en stor bil och kör alla flaskor till en mataffär, Frans ställs på hyllan i affären och upptäcker att Berta redan är där, hon ropar till honom från hyllan mittemot och de blir glada att se varandra igen. Berta säger ”Du må tro vad jag har gått igenom, jag pressades ihop med en massa andra burkar, sedan blev det jättevarmt och vi smältes ner till en lång plåt. Det kändes lite konstigt men efter det blev jag en burk igen. Det kändes skönt! Sedan fylldes jag med en vätska som kallas för vatten, fast det bubblade om vattnet. Sedan fick jag följa med en lastbil till affären och nu är jag här med dig!”. Efter tre dagar i affären köper en pojke dem, den här gången har de tur och pojken slänger dem inte i ett dike när innehållet är uppdruckat, utan går raka vägen till affären och pantar både Frans och Berta. Var är de nu? Det vet vi inte, kanske blir de korkade, duschade eller sitter på en hylla i affären och väntar på att bli köpta. Igen, igen och igen. Nu vet vi vad som händer med dryckesburkar som Berta och PET-flaskor som Frans när vi lämnar dem i pantautomaten, de blir till nya burkar och flaskor som kan användas om och om igen. Och det är ju bra för alla- människor, djur och natur, eller hur?

Ali, Sara och Allemansrätten

Ali, Sara och Allemansrätten är en saga om allemansrätten för yngre barn som handlar om en möjlighet för alla i Sverige att röra sig fritt i naturen samt visa hänsyn och ta ansvar för naturen. Sagan handlar om Ali och Sara som är bästa vänner, de har sommarlov och leker varje dag. En dag föreslår Sara att de ska gå till skogen och bygga en koja, de går till skogen, där finns många höga, mörka träd, Saras mamma har berättat att det är granar. I skogen kvittrar fåglarna och bruset från bilarna hörs inte längre. Efter en stund får Ali syn på en skugga som rör sig inne bland träden, de upptäcker en stor råtta som kommer ilande mot dem, den har vänliga ögon och sniffar så att morrhåren viftar åt alla håll. ”Vem är du?” frågar Ali, råttan plirar med sina pigga ögon och svarar ”jag är Allemansrätten, välkomna till min skog! Jag tar hand om den här skogen och ser till att ingen skadar träd, blommor och alla djur som bor här. Vad kul att ni vill hälsa på mig”. Sara säger att de vill bygga en koja och frågar om råttan vill hjälpa till, Allemansrätten svarar ”Javisst, vi bygger en koja”. När Sara föreslår att de ska bryta av grenarna på ett träd för att börja bygga, svarar Allemansrätten att det inte går, sedan berättar hon att det finns något som heter allemansrätten, det betyder att vi får vara överallt i skogen, men vi får inte störa och inte förstöra naturen. Vi får inte bryta av grenar för då skadas trädet, men vi kan ta grenar som redan ligger på marken. Sara minns nu att deras lärare hade berättat om allemansrätten i skolan och att man inte får störa och förstöra. De samlar ihop grenar som ligger på marken och bygger en fin koja som de leker i en stund.

Sedan promenerar de och kommer fram till en hage med kor som betar gräs. Ali frågar om de ska gå in och klappa korna, Sara svarar då ”Men Ali, kommer du inte ihåg när vår lärare sa att vi helst inte ska gå in till djuren?”, de upptäcker att grinden är lite öppen, de stänger den genast och Ali säger ”Om vi går in genom en grind måste vi stänga grinden efter oss, så inte djuren rymmer. Det sa vår lärare när vi pratade om allemansrätten”. Allemansrätten berömmar Ali och förklarar att det är rätt att vi inte får lämna en grind öppen eftersom djuren kan rymma. De rör sig längre in i skogen och får syn på en liten harunge som ligger och trycker under en buske, den ser rädd ut och Sara vill ta upp den i famnen, men Allemansrätten tittar på henne med sina snälla bruna ögon och viskar mjukt ”Inte röra den lilla harungen. Ungens mamma är i närheten men törs inte komma fram. Vi går härifrån och låter den lilla haren ligga och vänta på sin mamma. Vi måste vara rädda om alla djur i naturen”. Sedan får Ali syn på fina blommor och vill plocka med sig en bukett hem, Sara frågar om de verkligen får plocka alla blommor. Allemansrätten svarar att de flesta blommorna får plockas, men inte alla, vissa är fridlysta, som till exempel blåsippor, det betyder att de är så ovanliga att om vi plockar dem skull de försvinna, eller utrotas, vi måste vara rädda om allt som växer i naturen. Barnen plockar varsin bukett med blåklockor och rödklöver och bestämmer att deras föräldrar ska få dem. Ali upptäcker en hel del skräp i skogen, både plast, glasbitar och papper, han undrar om människorna tycker att skogen är en soptunna. Allemansrätten håller med och svarar ”det är synd att människorna slänger skräp på marken. Djuren som lever här kan skada sig på trasiga flaskor och de har ju inga plåster att sätta på sina sår. När vi går i skogen vill vi ha en ren och fin natur och lyssna på fågelkvitter, eller hur? Det är faktiskt förbjudet att skräpa ner. Det bästa är att ta med skräpet hem, eller lägga det i närmaste soptunna”. Sara svarar ”Ja, håll Sverige rent, eller hur?”. ”Javisst!” svarar Allemansrätten.

De vänder nu tillbaka och det börjar bli kyligt, Allemansrätten bjuder Ali och Sara på en kopp varm blåbärsdricka innan de går hem. Allemansrätten bor vid en liten sjö, hon sniffar med sin lilla nos längs marken och samlar ihop kvistar, kottar och björknäver som fallit av träden sedan viftar hon ihop allt till en hög och tänder den, det flammar och spakar, Ali och Sara tycker att det är mysigt. Allemansrätten säger ”vet ni att vi inte får elda hur som helst i naturen, utan bara på särskilt bra platser och gärna ha vatten nära hands? Vi får till exempel inte elda på berg för då kan berget spricka för att elden är så varm”. Ali undrar ”tänk om elden skulle sprida sig och hela skogen brann ner, vad synd det skulle vara om alla djur som bor i skogen! Var skulle de då bo?”. Allemansrätten ler mot dem båda och berättar att de har varit

mycket duktiga idag i skogen. Sara svarar ”och tänk vad mycket vi har lärt oss om allemansrätten, vad bra att vi mötte dig, Allemansrätten, och vad bra att du hjälper oss människor att ta hand om naturen!”. Allemansrätten kilar ner och hämtar vatten för att släcka elden, hon städar undan kåsorna och sedan berättar hon att ”Allemansrätten ger oss alla möjlighet att gå nästan överallt i skog och mark, men vi måste vara rädda om djuren, växterna och naturen. Vi får inte störa eller förstöra, berätta gärna det för alla era klasskamrater”. Ali och Sara börjar springa hemåt med sina blombuketter och ropar ”det ska vi, Hejdå Allemansrätten! Vi ses snart igen!

6. Resultat och analys

Denna del omfattar en analys av innehållet i läromedlen med utgångspunkt i studiens teorier och tidigare forskning. Med hjälp av en innehållsanalys har läromedlen sönderdelats i meningsbärande enheter som speglar studiens diskurser, dessa presenteras först och därefter tolkas och analyseras utifrån frågeställningarna. I kapitlet diskussion och slutsats redovisas sedan resultaten av analysen utifrån studiens frågeställningar och syfte, samt knyts an till tidigare forskning som studien belyst.

6.1. Meningsbärande enheter inom tre dimensioner av hållbar utveckling

Matris 1.1. Dimensioner av hållbar utveckling - *Rädda havet med hajen Kaj*

Meningsbärande enhet	Kondenserad meningsenhet	Kod
<i>Det är nog människorna som använt nätet när de fiskat... Nätet har säkert fastnat i något på botten och människorna har tappat det</i>	Människorna har använt nätet när de fiskat och tappat nätet på botten	Ekologisk dimension
<i>Människorna kastar plasten och så går den sönder i mindre och mindre bitar.</i>	Människorna kastar plasten som går sönder i mindre bitar	Ekologisk dimension
<i>Sammi undrar förbryllat varför människorna kastar plast i vattnet och Kräftis svarar ”de slänger plasten uppe på land och att den blåser ut i vattnet, de kanske inte orkar slänga sin plastpåse eller vad det nu är, i en soptunna eller lämna in den till återvinningen</i>	Människorna slänger plasten uppe på land, som blåser ut i vattnet. De kanske inte orkar slänga sitt skräp i soptunnan.	Ekologisk dimension

<i>Kaj blir bekymrad när han tänker på all skräp som de stött på och undrar varför människorna kastade så mycket skräp, både i havet och på land, förstod inte människorna att alla fiskar och andra djur kunde göra illa sig på allt skräp? Och tror människorna att det är nyttigt att äta plast?</i>	Kaj undrar förbryllat varför människor kastar skräp, förstod de inte att djuren i vattnet kunde göra illa sig av skräpet.	Social hållbarhet
---	---	-------------------

Matris 1.2. Dimensioner av hållbar utveckling – *Burken Berta och Flaskan Frans*

Meningsbärande enhet	Kondenserad meningsenhet	Kod
<i>-Vad bra, nu kan jag få en peng om jag lämnar in burken och PET-flaskan i pantautomaten i affären...</i>	Man kan få en peng om man pantar burkar och flaskor	Social hållbarhet
<i>...Nu när vi är tömda, avklädda, duschade, påklädda, fyllda och korkade, kommer vi att få komma ut i affärerna igen...</i>	Flaskorna och burkarna töms, duschas och fylls upp för att bli sålda igen	Ekologisk hållbarhet
<i>... jag pressades ihop med en massa andra burkar, sedan blev det jättevarmt och vi smältes ner till en lång plåt. Det kändes lite konstigt men efter det blev jag en burk igen</i>	Burken pressades ihop och sedan smältes för att därefter bli en burk igen	Ekologisk hållbarhet
<i>Men den här gången hade de tur för pojken slängde dem inte i ett dike när innehållet var upp druckat. Istället gick han raka vägen till affären och pantade både Frans och Berta</i>	Pojken drack upp innehållet och gick raka vägen till pantautomaten för att panta burken och flaskan	Social hållbarhet

Matris 1.3. Dimensioner av hållbar utveckling – *Ali, Sara och Allemansrätten*

Meningsbärande enhet	Kondenserad meningsenhet	Kod
<i>- Det finns något som heter allemansrätten, det betyder att vi får vara överallt i skogen, men vi får inte störa och inte förstöra naturen. Vi får inte bryta av grenar för då skadas trädet, men vi kan ta grenar som redan ligger på marken.</i>	Allemansrätten innebär att man får vara överallt i naturen, men inte störa eller förstöra	Social hållbarhet
<i>De flesta blommorna får plockas, men inte alla, vissa är fridlysta som till exempel blåsippor, det betyder att de är så ovanliga att om vi plockar de skulle de försvinna, eller utrotas, vi måste vara rädda om allt som växer i naturen.</i>	Fridlysta blommor får inte plockas eftersom de kan utrotas	Social hållbarhet

<i>Usch, vad mycket skräp det ligger här, både plast, glasbitar och papper... utbrister Ali – Ja det stämmer Ali, det är så synd att människorna slänger skräp på marken. Djuren som lever här kan skada sig på trasiga askor och de har ju inga plåster att sätta på sina sår”, säger Allemansrätten</i>	I skogen finns en hel del skräp, det är synd att människorna slänger skräp eftersom djuren kan skada sig och har inga plåster	Ekologisk hållbarhet
<i>Vet ni att vi inte får elda hur som helst i naturen, utan bara på särskilt bra platser och gärna ha vatten nära hands. Vi får till exempel inte elda på berg för då kan berget spricka för att elden är så varm.</i>	Man får endast elda på särskilda platser i naturen och gärna ha vatten nära hands	Ekologisk hållbarhet
<i>men vi måste vara rädda om djuren, växterna och naturen. Vi får inte störa eller förstöra...</i>	Vi måste värna om naturen och djuren och inte störa eller förstöra	Ekologisk hållbarhet
<i>Allemansrätten ger oss alla möjlighet att gå nästan överallt i skog och mark, men vi måste vara rädda om djuren, växterna och naturen, vi får inte störa eller förstöra, berätta gärna det för alla era klasskamrater.</i>	Allemansrätten ger oss möjlighet att gå överallt, men vi får inte störa eller förstöra	Social hållbarhet

Matrisen visar att den ekologiska dimensionen får störst utrymme i innehållet i läromedlen. Bland annat kommer den ekologiska dimensionen till uttryck genom att belysa konsekvenser och skapa en ökad förståelse för marin nedskräpning i *Rädda havet med hajen Kaj*. Den ekologiska hållbarheten beskrivs även i *Burken Berta och Flaskan Frans* genom att belysa pantsystemet samt vilka konsekvenser det kan medföra för djuren i havet. I läromedlet *Ali, Sara och Allemansrätten* kommer den ekologiska dimensionen återigen till uttryck genom att belysa allemansrätten och ansvaret för naturen och djurlivet. Läromedlet belyser konsekvenser av ett ohållbart handlande för att ge eleverna förståelse av att ta vara på naturresurser och försvara naturens kretslopp. Emellertid ges även den sociala och ekonomiska dimensionen utrymme, då dessa är en förutsättning för att nå en ekologisk hållbarhet. Innehållet i läromedlen belyser sociala aspekter som vänskap, interaktion, hänsyn och förståelse, detta ger i sin tur utrymme för den sociala dimensionen som bland annat beaktas som målet för en hållbar utveckling. Eftersom den ekonomiska dimensionen är inbäddad i den sociala välfärden, ges dimensionen utrymme i läromedlens innehåll genom faktorer som sociala relationer och olika värderingar som förekommer i texten.

I läromedlet *Rädda havet med hajen Kaj* ges störst utrymme till den ekologiska och sociala dimensionen. Det framgår att människor tappar nät i havets botten som fiskar fastnar på samt att människor skräpar ned och att djuren i havet blir sjuka eller dör när de krockar med eller äter föremålen. Den *ekologiska dimensionen* kommer till uttryck genom att belysa konsekvenserna för en ekologisk ohållbarhet och djurens ohälsa, främmande arter i vattnet kan leda till att vattnets produktionsförmåga hämmas (Gulliksson och Holmgren, 2015). Dessa meningsenheter visar även på en värdering av etiska och moraliska frågor som har med utnyttjandet av naturens resurser på lång sikt att göra, och kan leda till ett hållbart samhälle (Persson och Persson, 2015). Det som inte framgår i läroboken är de konsekvenser som medförs på människor, genom föroreningar i den yttre miljön kan även människors hälsa påverkas. Där emot framgår djurens ohälsa i läromedlet och om man drar en slutsats att djuren i barnlitteratur är en förklädnad av barn, som barn ska identifiera sig med (Nikolajeva, 2004), Därmed kan det handla om att den *sociala dimensionen* kommer till uttryck då dimensionen omfattar välbefinnande och hälsa. Genom att djuren har sociala liv där de integrerar och uttrycker sina känslor om nedskräpning, ges den sociala dimensionen utrymme i relation till den ekologiska dimensionen. Den ekologiska dimensionen får störst utrymme i läromedlet då konsekvenserna av föroreningar i havet påverkar jordens och ekosystemets produktionsförmåga som kan leda till en ekologisk ohållbarhet.

Läromedlet *Burken Berta och hajen Kaj* belyser pantsystemet som handlar om att pantade burkar och flaskor kan bli nya burkar och flaskor, utan att tillsätta nytt material. Här ges den *ekologiska dimensionen* utrymme då det handlar om ekosystemets bärformåga. Det innebär att resurser från naturen ska användas sparsamt, annars hinner naturen inte återskapa dessa vilket medför en ohållbar utveckling. Gulliksson och Holmgren (2015) betonar även vikten av att den mänskliga resursförbrukningen begränsas och att resurser bör användas på ett effektivt sätt. Genom att panta och återanvända materialet av burkar och flaskor, återvinns energi som kan göra nytta i människors liv. Detta framgår inte i texten utan finns under fakta om burken och PET-flaskan i början av läromedlet, men även under förslag på diskussionsfrågor till pedagogen. Den *ekologiska dimensionen* genomsyrar den största delen av läromedlet då pantsystemet är ett sätt att värna om ekosystemet genom att ta vara på naturresurser och energi. Den *sociala dimensionen* ges även utrymme i texten eftersom den belyser människans rätt att använda flaskor och burkar, utan att överskrida ekosystemets yttre gränser (SOU, 2004). I situationen då flickan vill panta burken och flaskan för att få en peng och då pojken väljer att gå raka vägen till pantautomaten, skildras den sociala dimensionen som bland annat

omfattar individens behov. Flickan behöver en peng, alltså behöver tillgodose sitt behov och pantar då burken och flaskan vilket kan hämma överskridning av ekosystemets yttre gränser. Dessa meningsenheter tyder på en social hållbarhet som omfattar sociala faktorer som ställningstaganden, enligt Gulliksson och Holmgren (2015) spelar sociala faktorer stor roll i förhållningssättet till en hållbar utveckling.

Läromedlet *Ali, Sara och Allemansrätten* belyser allemansrätten och behandlar olika delar ur den *ekologiska dimensionen*, bland annat konsekvenserna för att plocka fridlysta växter, slänga skräp eller elda i skogen. Dessa konsekvenser kommer till uttryck när Ali upptäcker en hel del skräp i skogen och Allemansrätten förklarar att djuren som lever i skogen kan skada sig av skräpet. Konsekvenser för en ekologisk ohållbarhet kommer till uttryck bland annat då Allemansrätten förklarar att man inte får elda hur som helst eftersom det kan brinna och orsaka att djuren kommer till skada. Gulliksson och Holmgren (2015) menar att den ekologiska dimensionen handlar om att förstå sammanhangen i naturen och människans roll i skapelsen, därmed är det av stor vikt att förmedla konsekvenserna av individers ställningstaganden. Även den *sociala dimensionen* får utrymme i allemansrätten som handlar om att ge alla möjlighet att gå nästan överallt i skog och mark, men vara rädda om djur, växter och natur genom att inte störa och förstöra. Den sociala dimensionen handlar om att få människors grundläggande behov tillgodosedda utan att överskrida ekosystemets yttersta gränser (SOU, 2004). Att värna om naturen och inte störa eller förstöra handlar om människors handling i relation till den hållbara utvecklingen, därmed ges den sociala dimensionen utrymme i relation till den ekologiska dimensionen.

6.2. Meningsbärande enheter inom moral och didaktiska verktyg

Matris 2.1. Moral och didaktiska verktyg - *Rädda havet med hajen Kaj*

Meningsbärande enhet	Kondenserad meningsenhet	Kod
<i>Tumlaren är glad över att ha blivit befriad och hoppar högt över vattenytan, sedan ropar glatt "tack för hjälpen och hejdå", och simmar sedan lyckligt hem till sin familj</i>	Tumlaren är tacksam och glad, han tackar för hjälpen och simmar lyckligt hem till sin familj	Rätt beteende, belöning
<i>Nätet kallas för spökgarn eftersom det fortfarande ligger i havet och fångar fiskar och andra djur, som valungen.</i>	Nätet fångar fiskar och andra djur, som valungen	Medkänsla
<i>Han såg ytterligare ett nät och en fisk som trasslat in sig i det och som var död</i>	Fisken trassla in sig i nätet och dog	Medkänsla

<i>Kaj blir ledsen när han ser den döda fisken och säger "Varför skräpar människorna ner i vårt hem havet? Jag vill inte ha så många konstiga saker här". Kräftis suckar och svarar "Nej, vi vill ha rent och fint här där vi bor, vi vill inte krocka med flaskor och trassla in oss i nät, hur kan vi få människorna att sluta skräpa ner i havet?"</i>	Kaj undrar varför människor skräpar ner och vill inte ha konstiga saker i havet. Kräftis svarar att de vill ha rent och fint i havet utan att krocka med flaskor. Han undrar hur de kan få människor att sluta skräpa ner i havet	Medkänsla
<i>Människorna kastar plasten och platsen går sen sönder i mindre bitar, ibland tror djuren att det är plankton och äter dem, men då får de magen full av plast och blir sjuka.</i>	Plasten som människorna kastar blir små bitar som djuren tror är mat, de äter det och blir sjuka	Medkänsla
<i>Då får Kaj en idé, han ska skriva en saga för att någon vuxen någonstans i Sverige läser sagan för barnen, och tänk då om barnen vill vara med och kämpa för att få haven fina och skräpfria igen. Kanske genom att berätta att skräp hör hemma i soptunnor och inte på marken eller i havet, Kaj ler och somnar, sen drömmer han om ett rent och fint hav där allt skräp är insamlat och alla barn säger – "Vi vill ha skräpfria hav!"</i>	Kaj får idén att skriva en saga som vuxna kan läsa för barn, då kan barnen kämpa för skräpfria och fina hav. Han somnar och drömmer om ett rent och fint hav och att alla barn säger – Vi vill ha skräpfria hav	Ansvar
<i>- Någon borde säga till människorna att sluta skräpa ner, både på land och i havet.</i>	Människorna borde sluta skräpa ner	Rätt beteende

Matris 2.2. Moral och didaktiska verktyg – *Burken Berta och Flaskan Frans*

Meningsbärande enhet	Kondenserad meningsenhet	Kod
<i>Frans har blivit utkastad från fönstret och beskrivs som ledsen.</i>	Han har blivit utkastad och är ledsen	Medkänsla
<i>Han upptäcker en aluminiumburk som låg en bit bort. Burken låg också i diket och såg inte ut att må så bra. - Hallå! Ropade Frans. Hur är det med dig? - Aj, aj, aj! Någon slängde mig i diket och nu har jag ont överallt, svarade Burken</i>	Han upptäcker en burk som ligger i diket och ropar för att fråga hur burken mår. Burken förklarar att hon slängts i doket och har ont överallt.	Medkänsla
<i>En flicka dyker upp och plockar både Frans och Berta, flickan vill lämna in burken och flaskan i pantautomaten för att få en peng.</i>	en flicka dyker upp och plockar dem för att lämnas i pantautomaten	Lönsamt att göra rätt
<i>Efter tre dagar i affären köper en pojke dem, den här gången har de tur och pojken slänger dem inte i ett dike när innehålllet är upp drucket, utan går raka vägen till affären och pantar både Frans och Berta</i>	En pojke köper burken och flaskan och därefter lämnar dem i pantautomaten.	Rätt beteende

<i>Nu vet vi vad som händer med dryckesburkar som Berta och PET-flaskor som Frans när vi lämnar de i pantautomaten, de blir till nya burkar och flaskor som kan användas om och om igen. Och det är ju bra för alla-människor, djur och natur, eller hur?</i>	När vi lämnar burkar och flaskor i pantautomaten blir de nya burkar och flaskor som kan användas igen. Det är bra för alla människor, djur och natur.	Rätt beteende
---	---	---------------

Matris 2.3. Moral och didaktiska verktyg – Ali, Sara och Allemansrätten

Meningsbärande enhet	Kondenserad meningsenhet	Kod
<i>jag är Allemansrätten, välkomna till min skog! Jag tar hand om den här skogen och ser till att ingen skadar träd, blommor och alla djur som bor här. Vad kul att ni vill hälsa på mig”.</i>	Allemansrätten innebär att man får vara överallt i naturen, men inte störa eller förstöra	Rätt beteende
<i>Sara minns nu att deras lärare hade berättat om allemansrätten i skolan och att man inte får störa och förstöra</i>	Saras lärare har berättat att man inte får störa och förstöra naturen	Rätt beteende
<i>Men Ali, säger Sara, kommer du inte ihåg när vår lärare Peter sa att vi helst inte ska gå in till djuren i hagen?</i>	Sara påminner Ali om vad deras lärare har sagt	Ansvar
<i>Allemansrätten berömmar Ali och förklarar att det är rätt att vi inte får lämna en grind öppen eftersom djuren kan rymma.</i>	Allemansrätten berömmar Ali och förklarar att djuren kan rymma om man lämnar en grind öppen	Beröm
<i>Ali säger ”tänk om elden skulle sprida sig och hela skogen brann ner, vad synd det skulle vara om alla djur som bor i skogen! Var skulle de då bo?”.</i>	Ali tycker synd om djuren som inte skulle ha något hem om skogen brann ned.	Medkänsla
<i>Allemansrätten ler mot dem båda och berättar att de har varit mycket duktiga idag i skogen.</i>	Allemansrätten berömmar dem och tycker att de varit duktiga	Beröm

Resultatet visar att innehållet i läromedlen förespråkar det ”rätta beteendet”, bland annat i *Rädda havet med hajen Kaj* syns en tydlig bild av det enskilda ansvaret hos individen. Läromedlet belyser människors handlande och dess konsekvenser på djuren i havet. Meningsenheterna i *Burken Berta och flaskan Frans* visar också konsekvenserna för ett ohållbart handlande, samt möjligheter med att panta. Även i *Ali, Sara och Allemansrätten* skildras konsekvenser av ett ohållbart handlande, men det förespråkas även om god moral och det rätta beteendet för en hållbar utveckling samt varje enskild individs ansvar att värna om djuren och naturen. Genom att läromedlen visar på vägar framåt och konkreta lösningar är syftet att leda barnet till ”rätt livsstil”. I samtliga läromedel förekommer talande djur, dessa djur är enligt Nikolajeva (2004) en förklädnad av barn och beter sig som barn. Det innebär att karaktärernas didaktiska syfte är barnen ska lära sig en läxa av deras dygder. Genom att

barnen identifierar sig med karaktärerna kan de skapa en medkänsla och se saker ur djuren och naturens perspektiv. När karaktärerna i läromedlen ställs inför problemsituationer kan barnen i sin tur se saker ur djurens perspektiv och skapa en medkänsla som kan leda till en förändring. Enligt Soneryd och Uggla (2011) är det först när människan ställs inför någon typ av problemsituation som hon reflekterar över olika förhållanden och sitt sätt att leva. Därmed kan moralen i läromedlen träda fram genom en belysning för konsekvenserna av ett ohållbart handlande.

I läromedlet *Rädda havet med hajen Kaj* framgår under ett antal händelser att godheten alltid får sin belöning. Läromedlet visar på det rätta beteendet och barn som identifierar sig med läromedlets karaktärer kan se saker och ting ur djurens perspektiv och ta del av deras känslor och tankar. Hajen Kaj, Sammi, Tammi och Kräftis anses vara de goda i texten, detta framgår genom koden *rätt beteende*, hajen Kaj räddar en tumlare som har fastnat i ett nät och de är på väg att befria Tammi, både tumlaren och Tammi beskrivs som lyckliga och tacksamma. Utilitarismen blir synlig i detta exempel, som handlar om att goda handlingar som resulteras i något gott (Gulliksson och Holmgren, 2015). Detta kan även relateras till den moraliska och didaktiska synen på läsandet under tidiga 1990-talet som handlade om att förmedla de rätta värderingarna och ställde krav på att karaktärerna skulle ha goda egenskaper (Kåreland, 2009). Marulken och människorna framställs däremot som onda i texten, marulken håller Tammi fången för att skada honom och människorna skräpar ned i havet vilket skadar djuren. Några exempel på onda gärningar av människor är att de kastar skräp i land och hav, som djuren antingen krockar med och får ont av, eller äter upp och blir sjuka. Dessa meningsenheter betonar etik principen pliktetik, genom att sätta sig i andras situationer kan man skapa ett samvete (Gulliksson och Holmgren, 2015). Här belyser man även konsekvenser av nedskräpning och detta skildras genom situationer då djuren beskrivs som döda och sjuka, för att skapa en *medkänsla*. Den moraliska undertonen i innehållet framgår tydligt och man vill förmedla eleverna det rätta beteendet och god moral. Detta sammanfaller med de barnböcker som under 1960-talet riktades mot sociala problem och hade ett socialistiskt färgat budskap (Kåreland, 2009).

Läromedlet belyser även Kajs känslor, han beskrivs som ledsen när han ser en död fisk som hade fastnat i ett nät, han undrar då varför människor skräpar ner i havet och tycker att någon borde säga till människorna att sluta skräpa ner både på land och i havet. Här används Kajs känslor som ett didaktiskt verktyg för barn att identifiera sig med. *Medkänslan* kan i sin tur

leda till hållbara handlingar genom principen av dygdeetiken som fokuserar på att inse vad som är rätt att göra utifrån sina dygder (Gulliksson och Holmgren 2015). Det riktas även stor vikt på det enskilda ansvaret hos individen då de individuella valen kan leda till att upprätthålla strukturer och normer i meningsenheten då Kaj säger att någon borde säga till människorna att sluta skräpa ned. Soneryd och Uggla (2011) pekar även på individers ansvar och betydelsen av individens vardagshandlingar för miljön. Med utgångspunkt i meningsenheten kan man konstatera att man inte endast har *ansvar* för sitt eget beteende utan även ansvar att tillrättavisa andra individer. Detta framgår i texten då Kaj får en idé att skriva en saga som en vuxen ska läsa för barnen så att de vill vara med och kämpa för fina och skräpfria hav. Genom att barnen blir upplysta om att skräp ska slängas i soptunnan kan de ta ansvar för sina individuella val, samt upprätthålla andra barn att göra detsamma, här skildras även individers ansvar för *rätt beteende*. Det ligger därmed ett undermedvetet syfte att genom barnboken uppfostra och socialisera barnet (Kåreland 2009).

Läromedlet belyser även konsekvenserna för djuren i havet, dessa konsekvenser kan leda till medkänsla för djuren och i sin tur till förändring. Soneryd och Uggla (2011) menar att människan reflekterar över sitt sätt att leva när hen ställs inför någon typ av problemsituation. Författaren framställer djuren som en förklädnad av barn, som de kan identifiera sig med. Man vill få barnen att se saker från djurens perspektiv, emellertid beskrivs djuren i havet med starka ord som ”död” och ”sjuk” som kan beröra barnen känslomässigt och bidra till ett hållbart tänkande.

I läromedlet *Burken Berta och flaskan Frans* framgår även moraliska budskap. Här försöker man skapa en *medkänsla* till karaktären Frans, som framställs som ledsen, samt till Berta som ligger i diket och har ont överallt. Därmed är karaktärernas känslor didaktiska verktyg med moraliska undertoner som handlar om att skapa en medkänsla genom principen pliktetik. En *medkänsla* till karaktärerna skapas då det sker identifieringar med karaktärerna som ses som en förklädnad av barnet. Läromedlet kan på så sätt spegla och uttrycka barnets innersta känslor (Kåreland 2009). I läromedlet framgår även att både en flicka i början samt en pojke i slutet gör en god gärning genom att panta burken och flaskan, här skildras moralen *rätt beteende*. Somliga meningsenheter belyser även individens ansvar och vardagshandlingars betydelse för en hållbar utveckling (Soneryd och Uggla 2011). Karaktärers goda egenskaper ska tjäna som ideal för läsarna som identifierar sig med dem, och egenskaperna ska sammanfalla med individers tankar och sätt att leva. Läsarna kan på så sätt utveckla kunskap

om pantsystemet och dess förutsättningar för naturen och nå ett hållbart återvinningssystem. I dessa meningsenheter skildras alltså etiska och moraliska värden som handlar om utnyttjandet av naturresurser (Persson och Persson 2015). Den sista meningsenheten i matrisen visar att *rätt beteende* gynnar alla människor, djur och natur, här framträder den moraliska undertonen genom att rätt beteende alltid får sin belöning (Kåreland 2009). Utilitarismen ges även utrymme i denna meningsenhet som handlar om att de handlingar man gör ska maximera summan av det goda (Gulliksson och Holmgren 2015).

I läromedlet *Ali, Sara och Allemansrätten* finns en hel del moraliska undertoner i texten. Allemansrätten värnar om naturen och visar *rätt beteende* i skogen, här får pliktetiken stort utrymme som handlar om regler som man ska följa (Gulliksson och Holmgren 2015). Sara påminner Ali om vad deras lärare hade sagt om att gå in till djuren och Allemansrätten säger till Sara och Ali att de gärna ska berätta om allemansrätten för alla sina klasskamrater. Detta betonar också vikten av ett *ansvar* att tillrättavisa andra individer.

Den moraliska undertonen i texten framträder bland annat genom att godheten alltid får sin belöning (Kåreland 2009), ett exempel är när Ali berättar att deras lärare hade sagt att man inte får lämna grinden öppen efter sig, då *berömmar* Allemansrätten Ali och förklarar att det är helt rätt eftersom djuren kan rymma. Även principen om utilitarismen ges utrymme då rätt beteende leder till nytta. Ali belyser konsekvenserna av att elda och tycker synd om djuren som inte skulle ha några hem kvar om det brann i skogen. Den moraliska undertonen framträder genom etik som handlar om att betona samvetet hos individer (Gulliksson och Holmgren 2015). Läsaren skapar en *medkänsla* för djuren och detta kan ses som ett didaktiskt verktyg som kan bidra till att utveckla barns känsloliv. Dessa känslomässiga upplevelser kan enligt Gulliksson och Holmgren (2015) ha en stor del i hur vi värderar och uppfattar hoten mot vår hållbarhet. Därmed är de känslomässiga upplevelserna väsentliga för att fatta vardagliga beslut. Innehållet i läromedlen resulterar därmed framträdandet av ett uppfostrande syfte (Kåreland 2009). De didaktiska verktygen är djurens medkänsla och handlar om att förmedla de rätta värderingarna, dessa framträder i de meningsbärande enheterna genom moraliska undertoner.

6.3. Meningsbärande enheter inom sociala ordningar

Matris 3.1. Sociala ordningar - *Rädda havet med hajen Kaj*

Meningsbärande enhet	Kondenserad meningsenhet	Kod
<i>Den lilla hajen hette Kaj och han vet en mycket duktig simmare... han simmade i raketfart ...</i>	Hajen Kaj var en duktig simmare som simmade i raketfart.	Stor, tävlande, stark, överordning
<i>Sammi var en fisk, (hon) en storspigg...</i>	Sammi är en storspigg	Liten, underordning
<i>- Kan ni hjälpa mig att hitta och befria Tammi? Frågade Sammi med bedjande ögon - Tack snälla ni, sa Sammi och gjorde en liten piruett i vattnet av lycka.</i>	Hon behövde hjälp. Hon tackade och gjorde en liten piruett av lycka	emotionell, mild, omsorgsfull, beroende
<i>Kaj var en haj som tyckte om äventyr, men han var också lite försiktig. Men att leta efter Tammi som var fången hos marulken känns både viktigt och modigt, tänkte Kaj</i>	Kaj tyckte om äventyr och var även försiktig, men att rädda Tammi kändes viktigt och modigt.	Aktiv, rationell
<i>Med ett kraftfullt hugg bet Kaj sönder nätet</i>	Kaj bet kraftfullt sönder nätet	Stark, hård, skyddande
<i>De skymtade en stor marulk som såg så läskig ut att Kaj nästan ångrade att han följt med Sammi och Kräftis på detta ruskiga äventyr.</i>	Kaj ångrade nästan att han följde med eftersom marulken såg läskig ut	Passiv, emotionell
<i>- Vi måste befria honom, viskade Sammi. Är ni med?</i>	Sammi vill befria Tammi	Självupppoffrande, mod
<i>- Jag vågar egentligen inte, men vi måste, viskade Kaj modigt.</i>	Kaj vågar egentligen inte. Men han var modig.	Passiv
<i>Försiktigt, försiktigt började Kaj lossa kedjan runt marulkens fena och lyckades få tag i nyckeln.</i>	Kaj lyckades få tag i nyckeln runt marulkens fena.	Aktiv, självständig, skyddande

Matris 3.2. Sociala ordningar – *Burken Berta och Flaskan Frans*

Meningsbärande enhet	Kondenserad meningsenhet	Kod
<i>PET-flaskan, som hette Frans, kände sig ledsen där han låg och skröpade.</i>	PET-flaskan Frans kände sig ledsen	Stor, överordning, emotionell
<i>- Aj, aj, aj! Någon slängde mig i diket och nu har jag ont överallt, svarade burken. Förresten så heter jag Berta</i>	Burken Berta hade ont överallt	Liten, underordning, emotionell, sårbar
<i>- Vad bra, nu kan jag få en peng om jag lämnar in burken och Pet-flaskan i pantautomaten i affären, ropade flickan glatt</i>	En flicka pantade burken och flaskan i pantautomaten	Lydig
<i>Frans och Berta blev lite nyfikna och rädda.</i>	De blev nyfikna och rädda	Passiva

<i>Även Frans blev ett plaströr. Åh, han som ville bli en stor och vacker flaska! Frans blev mycket sorgsen och besviken.</i>	Frans blev sorgen och besviken, han ville bli stor och vacker	Stor, vacker
<i>Åh vad fin Frans blev, en stor och fin flaska! Frans drog ett djupt andetag och kände sig stolt och lycklig.</i>	Han blev en stor och fin flaska och kände sig stolt och lycklig	Stolt, lycklig, rovgirig
<i>I hela tre dagar fick de vänta innan det kom en pojke och köpte dem. men den här gången hade de tur för pojken slängde dem inte i ett dike när innehållet var upp druckat. Istället gick han raka vägen till affären och pantade både Frans och Berta.</i>	En pojke köpte dem och gick raka vägen till pantautomaten när de var upp druckna	Lydig

Matris 3.3. Sociala ordningar – Ali, Sara och Allemansrätten

Meningsbärande enhet	Kondenserad meningsenhet	Kod
<i>- Men Ali, säger Sara, kommer du inte ihåg när vår lärare Peter sa att vi helst inte ska gå in till djuren i hagen?</i>	Sara påminner Ali om vad deras lärare sa	Rationell
<i>... får Sara syn på en liten harunge som ligger och trycker under en buske. Den ser rädd ut och Sara vill ta upp den i famnen</i>	Sara ser en liten harunge som ser rädd ut, hon vill ta upp den i famnen.	Omtänksamhet, omsorgsfull
<i>Sedan får Ali syn på fina blommor och vill plocka med sig en bukett hem</i>	Han vill plocka en bukett hem	Emotionell, mild
<i>Får vi verkligen plocka alla blommor? Frågar Sara</i>	Hon undrar om alla blommor får plockas	Lydig
<i>- Tänk om elden skulle sprida sig och hela skogen brann ner, vad synd det skulle vara om alla djur som bor i skogen! Var skulle de då bo? Undrar Ali</i>	Ali tycker att det vore synd om alla djur som bor i skogen om det skulle brinna	Omtänksamhet

Resultatet visar att i läromedlen förekommer det både pojkar och flickor bland karaktärerna. Pojkarna och flickornas beteenden framställs däremot till viss del enligt de traditionella egenskaperna med utgångspunkt i Nikolajevas (2004) abstrakta schema på kvinnliga och manliga egenskaper. I läromedlen skildras genusnormer och konstruerade beteenden. Ett exempel är att pojkar och flickor i läromedlens innehåll utgör åtskilda kategorier med olika intresseinriktningar. I *Rädda havet med hajen Kaj* framgår det att Kaj är en pojke och Sammi är en flicka, då pronomenen "han/hon" används. Kaj är en haj medan Sammi är en fisk. I *Burken Berta och flaskan Frans* beskrivs Frans som en PET-flaska och Berta som en burk. Här skildras en värdering av kön utifrån karaktärsdrag och det finns en inbyggd maktordning som ordnad könen, detta kan synliggöras i exemplet om rovdjuren och växtätarna, som skildrar hur pojkar blev tilldelade rovdjur som är högst upp i näringskedjan medan flickor

tilldelades växtätare som har en lägre position (Mulinari 2005). Genussystemet som skildras i läromedlen är genomsyrat av föreställningar och värderingar, där mannen ses som norm i litteraturen (Kåreland 2009). Innehållet i läromedlet *Ali, Sara och Allemansrätten* behandlar däremot jämställdhet mellan könen, Ali och Saras karaktärsdrag och intressen skiljer sig inte till stor del.

I samtliga läromedel finns signaler om traditionellt könsrollstänkande samtidigt som vissa karaktärer tenderar att överskrida genusnormer, både bland pojkar och flickor. I läromedlet *Rädda havet med hajen Kaj* framgår det genom pronomenet ”han” att hajen Kaj är en pojke, han beskrivs som en liten haj som är en duktig simmare och simmar ifrån sina vänner i raketfart, meningsenheten har kondenserats till koderna *stor, tävlande, stark - överordning*. Med utgångspunkt i Nikolajevas (2004) schema kan man dra slutsatsen att hajen Kaj signalerar könsrelaterade manliga egenskaper som till exempel *tävlande* och *stark*. Det framgår även att hajen Kaj tycker om äventyr och att rädda Tammi känns både viktigt och modigt, detta kännetecknas i de manliga egenskaperna *aktiv* och *rationell*. Emellertid beskrivs hajen Kaj med adjektivet *liten*, han är även försiktig och upplever rädsla och ånger när de kommer fram till marulken, detta tyder på den kvinnliga egenskapen *passiv* och *emotionell* vilket innebär att Kaj överskrider genusnormen. Han sätter även ord på sina känslor och säger att han egentligen inte vågar gå fram till marulken, detta framgår i målsättningen för genusarbetet i pojkguppen (Olofsson 2007). Kaj räddar valungen genom att bita sönder nätet med ett kraftfullt bitt vilket signalerar de manliga egenskaperna *stark, skyddande* och *hård* (Nikolajeva 2004), samt agerar hjälte och exemplifierar upptäckarlust (Kåreland 2005). Fisken Sammi beskrivs som sårbar då hon frågar Kaj och Kräftis om hjälp med bedjande ögon, när hon tackar Kaj gör hon en piruett i vattnet av lycka, dessa egenskaper speglar de kvinnliga egenskaperna som *emotionell, mild, omsorgsfull* och *beroende*. Det framgår även att Sammi överskrider genusnormen, ett exempel är att hon hävdar att de måste befria Tammi, hon ger sig ut på ett ruskigt äventyr och visar ingen rädsla till skillnad från Kaj. Enligt Nikolajevas (2004) schema på traditionella manliga könsmonster beskrivs Sammi med egenskaperna *självuppoffrande* och *mod*. Med utgångspunkt i det kompensatoriska arbetssättet med genusarbetet i flickgruppen framgår det att Sammi kan fatta egna beslut, vara tydlig ledare samt träna mod och tuffhet.

I läromedlet *Burken Berta och flaskan Frans* framgår att Frans är en pojke och Berta en flicka, både genom namnen och pronomen ”han/hon”. En social ordning i form av

maktordning synliggörs här då flaskan är större än burken. En sådan skildring tyder på att skillnaderna mellan könen uppfattas som grundade på sociala faktorer och utgör bland annat maktstrukturer. Flaskan Frans överskrider genusnormen till viss mån då han beskrivs som ledsen och därmed den kvinnliga egenskapen *emotionell* (Nikolajeva 2004). Han beskrivs även som nyfiken men rädd när flickan plockar upp burken och flaskan för att panta dem och beskrivs som *passiv*. När Frans förvandlas till ett plaströr beskrivs han som sorgsen och besviken, han ville bli en *stor* och *vacker* flaska, här framgår kvinnliga könsrelaterade egenskapen *vacker*, och manliga könsrelaterade egenskapen *stark* som förknippas med stor. När Frans väl blir en stor och fin flaska känner han sig stolt och lycklig, vilket skildras i den manliga egenskapen *rovgirig*. Dessa egenskaper konstruerar den fasta formen ”man”, där bland annat en överordning ligger till grund (Hirdman 2001). På så sätt kan man även konstatera att skillnaderna mellan könen skapas socialt (Edling och Liljeros 2010). Burken Berta är mer uteslutande i innehållet och tar varken stor plats eller hörs, hon är *passiv* till skillnad från Frans som är *aktiv*. Emellertid framgår både pojkar och flickor i den kvinnliga egenskapen *lydig*, i exemplen ovan då flickan i början gör en god gärning och pantar burken och flaskan, samt pojken som i slutet pantar Berta och Frans.

I läromedlet *Ali, Sara och Allemansrätten* kan man dra slutsatsen att Sara överskrider genusnormen och ses som *rationell* utifrån de manliga egenskaperna. Ett exempel är då hon påminner Ali om vad läraren har sagt om att gå in till djur i hagen samt att hon frågar om alla blommor verkligen får plockas. Sara tar mycket plats och beskrivs utifrån Nikolajevas (2004) schema som *aktiv*. Med utgångspunkt i målsättningen för genusarbetet i flickgruppen har Sara ett starkt självförtroende och tar för sig mer (Olofsson, 2007). Hon framgår även som *omtänksam* då hon får syn på en liten harunge som ser rädd ut och som hon vill ta upp i famnen. Sara framställs utifrån könsrelaterade egenskaper som *självständig*, *analyserande*, *rationell* och *skyddande* mot naturen. Alis könsrelaterade karaktärsdrag överskrider också genusnormen och han beskrivs som *mild*, *omtänksam* och *passiv*. Han visar exempelvis intresse för att plocka blommor med sig hem samt omtanke för djuren i skogen. Därmed kan Alis karaktärsdrag speglas i målsättningen i pojkguppen, att visa omvårdnad och omtanke (Olofsson 2007). Karaktärsdragen som skildras hos Ali och Sara grundas i bland annat jämställdhetsarbetet som handlar om att eftersträva fler valmöjligheter för båda könen. Emellertid hävdar Olofsson (2007) att dessa valmöjligheter är starkt begränsade på grund av våra skilda förväntningar på flickors och pojkar.

7. Diskussion och slutsats

Syftet med studien var att belysa hur dimensionerna inom hållbar utveckling definieras, hur moralen med hjälp av didaktiska verktyg framgår samt hur sociala ordningar skildras i de tre utvalda läromedlen. Resultaten visar att läromedlen inte ger lika stort utrymme till den sociala och ekonomiska dimensionen, som den ekologiska dimensionen. Dock ges utrymme till den sociala dimensionen i relation till den ekologiska dimensionen utifrån de sociala relationerna och ordningarna i läromedlen. Läromedlen är skrivna med utgångspunkt i läroplan (2011), det innebär att vissa saker bör förekomma i elevernas undervisning och att läromedlen ska förmedla något. Resultaten visar att läromedlen förmedlar en moral om hållbar utveckling, denna moral förmedlas genom didaktiska verktyg som djuren. Genom att belysa konsekvenserna och skapa en medkänsla hos läsaren försöker författaren leda in barnet mot rätt livsföring. Man kan ställa sig frågan: Vad framkallar man för barnen i läromedlen och vad vill man att den hållbara utvecklingen ska vila på? Studien ger alltså indikationer om att läromedlen innehåller en rad olika didaktiska verktyg som etikprinciper. I texten framställs dessa principer främst med syftet att skapa en medkänsla hos barnet genom att framföra ett moraliskt budskap om hållbar utveckling. Medkänsla och rätt beteenden är aspekter som ligger inom ramen för värdefrågor kring hållbar utveckling. Resultaten visar att läromedlens innehåll skapar en känsla hos barnen att göra rätt samtidigt som de tillägnar sig kunskap om hållbar utveckling.

Skolan har som ansvar att dess verksamhet ska utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar. De grundläggande värderingarna präglas av delar inom den sociala dimensionen, som mänskliga rättigheter, jämställdhet, normer och strukturer. Läromedlen som analyserats är anpassade för undervisning i årkurs F-3, samt efter aktuell läroplan. Därmed ska även dessa utformas i överensstämmelse med de grundläggande demokratiska värderingar som kan styra våra handlingar när det gäller hållbara ställningstaganden samt påverka de sociala ordningarna i ett samhälle. Sociala maktordningar i form av genuskillnader har även skildrats i resultaten, dessa berör livsbetingelser som rättvisa och maktutövning, och omfattas även av den sociala dimensionen. Man kan dra en slutsats att betoningen av den sociala dimensionen i läromedlen är bristfällig när det gäller de grundläggande demokratiska värderingarna som berör de mänskliga rättigheterna och

jämställdhet, eftersom resultaten visar att läromedlens innehåll styrs av mer eller mindre tydligt uttalade normer som genusordningar.

Tidigare forskning visar att det är angeläget att undersöka hur lärare arbetar med hållbar utveckling, det finns dock få undersökningar kring hur de sociala ordningarna, moralen och didaktiska verktygen framställs i innehållet i läromedlen. Studien av bland annat Björneloo (2007) visar att lärares intentioner är att undervisa om helheter och sammanhang i hållbar utveckling. Därmed är det av stor vikt att lärare väljer litteratur som ger utrymme till helheten av hållbar utveckling och inkluderar de tre dimensionerna i förhållande till varandra. I studien har lärares intentioner om helheter och sammanhang handlat om att varje människas handling har betydelse för samhällsutvecklingen och i sin tur för en global nivå. På så sätt blir undervisningsinnehållet ett medel för att eleverna ska nå insikter om till exempel etiska värderingar. Därmed kan upplevelser och erfarenheter hos elever skapa engagemang och reflektioner som är centralt i undervisning om hållbar utveckling. Resultaten har visat att elevers självkänsla och lust spelar en central roll för förmågan att byta perspektiv från jag till samhället. Detta tyder på vikten av engagemanget hos eleverna för en förståelse av hållbar utveckling. För att skapa engagemang hos eleverna genom att förmedla kunskap om hållbar utveckling är även lärares förståelse hållbar utveckling av stor vikt. I sin studie betonar Borg (2011) vikten av kunskap om hållbar utveckling hos lärare som kan leda till en framgångsrik undervisning. Utöver kunskapen om hållbar utveckling bör lärare enligt studien av Bursjö (2014) även kunna hantera undervisning för hållbar utveckling. Därmed betonar författaren vikten av lärares kompetenser i undervisning för hållbar utveckling. Även studien av Summers, Corney och Childs (2003) belyser lärares uppfattningar av hållbar utveckling och undervisningsstrategier för att utveckla en förståelse hos barnen för de tre dimensionerna. Barn är framtidens beslutsfattare i vårt samhälle och därför är utbildningen för hållbar utveckling av stor vikt. Emellertid får vi inte glömma bort vårt eget ansvar, var och en av oss kan bidra till en hållbar utveckling.

7.1. Didaktiska implikationer

De konsekvenser som kan dras av min studie när det gäller undervisning är att läromedlen inte granskas före användning. De tre dimensionerna av hållbar utveckling bör studeras i förhållande till varandra, emellertid får olika dimensioner olika stora utrymmen i läromedlen som används i undervisning. Delar av den sociala dimensionen, som mänskliga rättigheter och

jämställdhet får brist i sociala ordningar. De sociala ordningarna förekommer i samhället i stort sätt, men lärare behöver vara medvetna om dessa samt problematisera de. Utifrån resultatet kan studien användas för att belysa hur den ekologiska dimensionen får störst utrymme i barnlitteraturen och att den sociala och ekonomiska dimensionen till viss mån inte tillgodoses.

7.2. Vidare forskning

Denna uppsats utgår från endast tre läromedel i hållbar utveckling, genom att utöka materialet kan man få en bredare bild av hur begreppet framställs i läromedel. Om man vill specificera hur hållbar utveckling framgår i skolundervisningen kan man vidare forska kring hur lärare arbetar med begreppet och utgå från metoder som intervjufrågor och observationer. För att få en klarare bild kan man undersöka hur lärarna förmedlar kunskap om hållbar utveckling samt hur eleverna förhåller sig till begreppet.

8. Litteraturlista

Ahrne, Göran & Svensson, Peter [red] (2015) *Handbok i kvalitativa metoder*. 2a upplagan. Stockholm: Liber, 241 sidor

Bergström, Göran & Boréus, Kristina (red.) (2012). *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. 3., [utök.] uppl. Lund: Studentlitteratur

Björneloo, Inger (2007). *Innebörder av hållbar utveckling: en studie av lärares utsagor om undervisning*. Diss. Göteborg : Göteborgs universitet, 2007

Tillgänglig på Internet: <http://hdl.handle.net/2077/10517>

Björnfot, Ann-Christin (2017). *Ali, Sara och Allemansrätten: en saga om allemansrätten*. [Ny utg.] Stockholm: Håll Sverige rent

Tillgänglig på Internet: http://www.hsr.se/sites/default/files/ali_sara_och_allemansrattan.pdf

Björnfot, Ann-Christin (2017). *Burken Berta och flaskan Frans: en saga om pant* [Ny utg.] Stockholm: Håll Sverige rent

Tillgänglig på Internet: <http://www.hsr.se/sites/default/files/pantsagan.pdf>

Björnfot, Ann-Christin (2017). *Rädda havet med hajen Kaj: en saga om skräpet i våra hav* [Ny utg.] Stockholm: Håll Sverige rent

Tillgänglig på Internet: http://www.hsr.se/sites/default/files/hajen_kaj_2016.pdf

Borg, Carola (2011). *Utbildning för hållbar utveckling ur ett lärarperspektiv* [Elektronisk resurs] : ämnesbundna skillnader i gymnasieskolan. Licentiatavhandling (sammanfattning) Karlstad : Karlstads universitet, 2011

Tillgänglig på Internet: <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:kau:diva-8057>

Bursjö, Ingela (2014). *Utbildning för hållbar utveckling från en lärarhorisont: sammanhang, kompetenser och samarbete*. Diss. (sammanfattning) Göteborg : Göteborgs universitet, 2014

Tillgänglig på Internet: <http://hdl.handle.net/2077/36061>

De los Reyes, Paulina & Mulinari, Diana (2005). *Intersektionalitet: kritiska reflektioner över (o)jämlighetens landskap*. 1. uppl. Malmö: Liber

Edling, Christofer & Liljeros, Fredrik (red.) (2010). *Ett delat samhälle: makt, intersektionalitet och social skiktning*. 1. uppl. Malmö: Liber

Hirdman, Yvonne (2001). *Genus: om det stabilas föränderliga former*. 1. uppl. Malmö: Liber

Gulliksson, Håkan & Holmgren, Ulf (2015). *Hållbar utveckling: livskvalitet, beteende, teknik*. 2. uppl. Lund: Studentlitteratur

Kåreland, Lena (red.) (2005). *Modig och stark - eller ligga lågt: skönlitteratur och genus i skola och förskola*. Stockholm: Natur och kultur

Kåreland, Lena (2009). *Barnboken i samhället*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur

Läroplan för grundskolan, förskoleklass och fritidshemmet (2011/2016). Stockholm: Skolverket

Tillgänglig på Internet: <http://www.skolverket.se/publikationer?id=2575>

Nikolajeva, Maria (2004). *Barnbokens byggklossar*. 2., [rev. och utök.] uppl. Lund: Studentlitteratur

Olofsson, Britta (2007). *Modiga prinsessor och ömsinta killar: genusmedveten pedagogik i praktiken*. Stockholm: Lärarförbundets förlag

Persson, Christel & Persson, Torsten (2011). *Hållbar utveckling: människa, miljö och samhälle*. 2., [omarb.] uppl. Lund: Studentlitteratur

Sandell, Klas, Öhman, Johan & Östman, Leif (2003). *Miljödidaktik: naturen, skolan och demokratin*. Lund: Studentlitteratur

Soneryd, Linda & Ugglå, Ylva (2011). *(O)möjliga livsstilar: samhällsvetenskapliga perspektiv på individualiserat miljöansvar*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur

SOU. Kommittén för utbildning för hållbar utveckling (2004). Att lära för hållbar utveckling: betänkande. Stockholm: Fritzes offentliga publikationer

Tillgänglig på Internet: <http://www.regeringen.se/rattsdokument/statens-offentliga-utredningar/2004/11/sou-2004104/>

Stiftelsen Håll Sverige rent (2017). [Stiftelsen *Håll Sverige rent* - samling av trycksaker].

Tillgänglig på Internet: <http://www.hsr.se>

Summers M, Graham Cornet & Ann Childs (2003). *Teaching Sustainable Development in primary schools: An empirical study of issues for teachers*.

Tillgänglig på Internet:

<http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/13504620303458?needAccess=true>

Sverrisson, Å (2015) "Visuell metodik": i Ahrne, Göran & Svensson, Peter [red] (2015) *Handbok i kvalitativa metoder*. 2a upplagan. Stockholm: Liber, 241 sidor

Unesco: *FN:s organ för utbildning, vetenskap, kultur och media*. (1994). Stockholm: Svenska Uneskorådet

Tillgänglig på Internet: <http://en.unesco.org/about-us/introducing-unesco>